The Fiqhi Foundations of Article 152 of the Constitution of the Islamic Republic of Iran in Support of the Axis of Resistance with Emphasis on Thoughts of Ayatollah Khamenei

Mehdi Nourian *

Ph.D, Assistant Professor, Department of Islamic Fiqh and Law, Imam Khomeini International University, Qazvin

Morteza Karbalaei Sadeqi

M.A. Student, Imam Khomeini International University

Amir Jabari

M.A. Student, Department of Quranic and Hadith Sciences, Imam Khomeini International University

DOI: 10.22034/rjfis.2025.494069.1120

Abstract

In accordance with the policies enshrined in Chapter Ten of the Constitution, the Islamic Republic of Iran is committed to supporting the legitimate struggles of the oppressed against global oppressors wherever they may be. At the same time, the Constitution mandates the defense of the rights of all Muslims. In pursuit of these objectives, Iran has undertaken a range of political, cultural, and military initiatives - such as the establishment of the Quds Force, the deployment of cultural attachés, the designation of Islamic Unity Week, the annual "Disavowal of Polytheists" (Bara'a) ritual during Hajj, and the support or creation of political-military groups including Hezbollah (Lebanon), Hamas (Palestine), the Popular Mobilization Forces (Iraq), and Ansarullah (Yemen). This study draws on Article 110 of the Constitution, which assigns the Leader a central role in strategic national decision-making, to examine the Fiqhi foundations of Article 152 through the lens of Ayatollah Khamenei's thought - particularly in relation to support for the Resistance Axis. Using a descriptive-analytical methodology grounded in documentary and library research, the article first traces the historical and ideological evolution of the Resistance Axis. It then explores the jurisprudential and theological underpinnings of Ayatollah Khamenei's position, with specific reference to Quranic verses and Hadith sources that emphasize justice, resistance, and the defense of the oppressed. The findings lead to two main conclusions: first, sectarian differences do not present a valid barrier to supporting the Resistance Axis; and second, based on Ayatollah Khamenei's jurisprudential reasoning - and in alignment with the legal and ideological commitments of Article 152 - the Islamic Republic of Iran is both religiously and constitutionally obligated to maintain a peace-oriented posture while simultaneously defending Muslim rights and supporting the broader Resistance movement.

Keywords: Jihad, Article 152 of the Constitution, Jurisprudential Foundations, Ayatollah Khamenei, Peace.

* Email: nourian@isr.ikiu.ac.ir (Corresponding Author)

Creative Commons Attribution 4.0 International CC BY 4.0

Extended Absrtact Introduction

1. Introduction

With the collapse of the Ottoman Empire and the establishment of puppet states under British and French influence, European powers took the opportunity to expand their indirect control. Through the 1917 Balfour Declaration, they facilitated Jewish settlement in Palestine, laying the groundwork for the creation of Israel, a regime founded on gradual occupation. With the dominance of Eastern communism and Western capitalism, alternative political discourses appeared to be sidelined. However, a series of developments in Iran culminated in the Islamic Revolution, eventually leading to the establishment of the Islamic Republic after nearly two decades. The revolution, under Imam Khomeini's leadership, birthed a new discourse beyond the Eastern and Western blocs, inspiring anti-Israel movements in Lebanon and Syria under figures like Sayyid Musa al-Sadr, and in Iraq under Ayatollah Sayyid Muhammad Baqir al-Sadr. These movements led to the formation of groups such as Hezbollah, the Badr Organization, and al-Da'wa Party. Coupled with the Iran-Iraq war, these developments gave rise to a regional axis centered around Iran—including Lebanon, Syria, Iraq, and movements like Hezbollah, Hamas, Islamic Jihad, and Yemen's Ansarullah.

Guided by Iran, this "Resistance Axis" emerged as a counter-hegemonic discourse in the Middle East, symbolized by slogans like "Neither East nor West," support for Palestine, the "Second Phase of the Revolution" manifesto, and Ayatollah Khamenei's letter to Western youth. Especially after the Soviet collapse, this axis challenged U.S. hegemony, with U.S. government documents recognizing Iran as a serious threat to its regional dominance. The perceived threat stems from the structured ideology, political-military alliances, and technological capabilities of the Resistance Axis. Given the religious nature of regional politics, public diplomacy has significantly reinforced this discourse - though some have criticized its trans-sectarian nature and Shia cooperation with non-Shiites.

2. Methodology

This article adopts an analytical-descriptive approach grounded in library-based sources. It begins by tracing the historical and political emergence of the Resistance Axis, from the Ottoman collapse through the Islamic Revolution and the Arab Spring. Drawing on historical texts, scholarly articles, and political documents, the study examines the composition of this axis—emphasizing that religious differences have not undermined its unity.

The second phase analyzes Ayatollah Khamenei's thought on resistance, using his official speeches and jurisprudential teachings to identify key themes such as anti-domination, Islamic unity, and defense of the oppressed.

The third phase explores Quranic and hadith-based justifications for supporting resistance, referencing verses like Qur'an 4:75 and 8:60 and narrations from the Imams. Utilizing Shia jurisprudential sources and commentaries, the study presents support for the resistance as religiously legitimate and inclusive, regardless of sectarian affiliation.

The data are drawn from jurisprudential, exegetical, historical, and political sources, including the Iranian Constitution and international reports, and are analyzed using logical and inferential reasoning.

3. Results and Discussion

The key findings of the study include:

First: A structured profile of the Resistance Axis shows it includes Iran, Lebanon, Syria, Iraq, Yemen, and groups such as Hezbollah, Hamas, and Ansarullah. This axis is defined not by sectarianism but by its opposition to U.S. and Israeli hegemony. Though

predominantly Shia, its primary goal is the liberation of Palestine and rejection of domination, transcending sectarian divisions.
Second: Ayatollah Khamenei views resistance as a universal right. Regardless of sect, he emphasizes defending the oppressed and resisting tyranny. Citing Qur'an 4:75 and hadiths, he sees support for the resistance as a collective religious obligation. His strategic principles include unity among believers, compassion toward fellow Muslims, and firmness against enemies.
Third: A jurisprudential examination of Article 152 of the Constitution shows that supporting Muslim rights and rejecting domination is both a legal and religious duty of the Iranian state. This duty does not conflict with peaceful diplomacy but is contingent on national interest as determined by the Supreme Leader.
Fourth: Common criticisms—such as the idea of a "Shia Crescent" or the perceived impropriety of Shia cooperation with non-Shia—are refuted. The Resistance Axis is inherently trans-sectarian. Thus, Iran's support is consistent with Quranic (e.g., 8:60) and hadith sources (e.g., Nahj al-Balaghah) and devoid of sectarian bias.
Ultimately, the study establishes that the call for resistance, in the view of Ayatollah Khamenei, is rooted in the Prophetic tradition and Islamic jurisprudence. Iran's support for the Resistance Axis is not only a legal and religious duty but also a strategic imperative that contributes to lasting regional peace.

4. Conclusion

This research, grounded in Ayatollah Khamenei's Fiqhi thought and Article 152 of the Constitution, reaches the following conclusions:
1. The assumption of a "Shia Crescent" or criticism of Shia support for non-Shia resistance groups lacks theological legitimacy; therefore, any claims based on these assumptions are invalid.
2. Even if one were to accept such premises, Ayatollah Khamenei's framework legitimizes Iran's actions through clear Qur'anic and hadith-based reasoning. The notion that resistance to tyranny equates to opposition to Ahl al-Bayt is unfounded and contradicts explicit Islamic commands.
3. According to his religious worldview, supporting resistance is a Qur'anic duty aligned with the teachings of the Prophet. For him, sectarian identity holds no priority when defending the oppressed. A tyrant who is Shia does not deserve support due to sectarian ties, nor should a non-Shia oppressed be denied support for religious reasons.
4. Support for the Resistance Axis aligns with the first part of Article 152 (rejecting domination) and does not contradict the latter part (peaceful relations with non-hostile states). These two aspects can be harmonized based on national interest, as assessed by the Leader. In this regard, the establishment of the Strategic Council on Foreign Relations by the Leader reflects this evaluative role.

Keywords: Resistance, Article 152, Constitution, Iran, Fiqh, Ayatollah Khamenei

فصلنامهٔ علمی پژوهنامه فقه و علوم اسلامی
مقالهٔ پژوهشی، دورهٔ ۴، شمارهٔ ۱۲، بهار ۱۴۰۴، صفحات ۵۱ تا ۷۸
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۲۵ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۳۱

مبانی اجتهادی اصل ۱۵۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در حمایت از جریان مقاومت با تکیه بر اندیشه حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

| مهدی نوریان [۱*] | مرتضی کربلایی صادقی [۲] | امیر جباری [۳] |

DOI: 10.22034/rjfis.2025.494069.1120

چکیده

جمهوری اسلامی ایران براساس خط‌مشی اصولی مصرّح در فصل دهم قانون اساسی خویش، متعهد به حمایت از مبارزه حق‌طلبانه مستضعفان در برابر مستکبران در هر نقطه‌ای از جهان شده است و هم‌زمان مطابق با اصول مصرّح در این فصل، مکلّف به دفاع از حقوق همه مسلمانان گردیده است؛ ازاین‌رو با انجام مجموعه‌ای از اقدامات سیاسی، فرهنگی و نظامی همچون تأسیس سپاه قدس، فعال‌سازی رایزنان فرهنگی در سرتاسر جهان، ابداع هفته وحدت اسلامی، مراسم برائت از مشرکان که هرساله در مراسم حج برگزار می‌شود، کمک به تأسیس احزاب سیاسی نظامی یا تقویت موارد موجود از آن‌ها همچون حزب‌الله لبنان، حماس، حشدالشعبی، انصارالله یمن و... در این راستا عمل کرده است. بر این اساس و با تکیه بر اصل ۱۱۰ قانون اساسی و جایگاه مؤثر آیت‌الله خامنه‌ای در اقدامات کلان کشوری، در این پژوهش ضمن تبیین اندیشه ایشان در حمایت از محور مقاومت، مبانی اجتهادی اصل ۱۵۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بررسی می‌شود. بنابراین با بهره‌گیری از روش تحلیلی ـ توصیفی مبتنی بر اسناد کتابخانه‌ای، ابتدا به جریان‌شناسی محور مقاومت پرداخته، سپس با ارائه تحلیل اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در حمایت از محور مذکور، مبانی قرآنی و روایی آن مورد واکاوی قرار گرفته و آنگاه با تکیه بر داده‌های دست‌یافته ثابت شده است که اولاً اختلاف مذهب نقشی در حمایت از جریان مقاومت ندارد و ثانیاً دولت جمهوری اسلامی با توجه به مبانی اجتهادی اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای و مطابق با اصل ۱۵۲ قانون اساسی، به‌صورت شرعی و قانونی مکلف به حفظ رویکرد صلح‌طلبانه به‌همراه دفاع از حقوق همه مسلمانان و حمایت از این جریان است.

واژگان کلیدی: جهاد، اصل ۱۵۲ قانون اساسی، مبانی فقهی،آیت‌الله خامنه‌ای، صلح.

---

۱. استادیار، گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.
* (نویسنده مسئول) ***Email:** nourian@isr.ikiu.ac.ir
۲. فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد، فقه و مبانی حقوق اسلامی ،دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.
***Email:** m.karballai@edu.ikiu.ac.ir
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد، علوم قرآن و حدیث، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.
***Email:** amirjabari1478@gmail.com

دسترسی به مقالات فصلنامه علمی پژوهنامه فقه و علوم اسلامی (open access) است.
فصلنامه علمی پژوهنامه فقه و علوم اسلامی تحت مجوز بین‌المللی cc by 4.0 می‌باشد.
مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرات مطرح‌شده در متن آن، به‌عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید/ عدم تأیید صاحب‌امتیاز فصلنامه علمی پژوهنامه فقه و علوم اسلامی نمی‌باشد.

۱. مقدمه و طرح سؤال

فروپاشی حکومت عثمانی، منجربه ایجاد حکومت‌های دست‌نشانده انگلیسی و فرانسوی در خاورمیانه گردید و مناطقی که دارای ماهیت راهبُردی نظامی و ژئوپلیتیک سیاسی بودند و چیزی بیش‌تر از عراق و سوریه امروزی را شامل می‌شدند (فرامکین، ۱۴۰۲: ۲۵۲). غرب نیز به‌تدریج به سلطه غیرمستقیم روی آورد و برای این کار در کشورهایی مانند عراق، اردن و عربستان، حکومت‌های سلطنتی مطیع خود را نصب کرد. در ایران نیز با کودتا علیه قاجار، پهلوی‌ها به قدرت رسیدند. این وقایع با تحریف واقعیت و طی اعلامیه بالفور در سال ۱۹۱۷ موجب گردید تا یهودی‌های آوارشده ناشی از جنگ جهانی در فلسطین سکنی داده شوند و زمینه تشکیل رژیم جعلی اسرائیل فراهم گردد (کیالی، ۱۳۶۶: ۱۰۳/۱) دولتی که بر پایه اشغال سرزمینی و با سیاست تدریجی، تأسیس و دوام یافت.

مجموع تحولات پیش‌گفته و بسیاری دیگر که از گفتن آن خودداری شد، در فضایی شکل‌گرفته و توسعه می‌یافت که گویی گفتمان دوقطبی بلوک شرق و غرب، تنها گزینه انتخاب سیاسی دولت‌ها در سطح بین‌المللی بود و زمینه پذیرش هرگونه گفتمان سومی غیرممکن به‌نظر می‌رسید. با این وجود تحولات جدیدی در ساحت سیاسی ایران آغاز گردید که درنهایت به تأسیس حکومتی فراتر از گرایش‌های سیاسی ـ اقتصادی بلوک غرب و شرق منجر شد.

به موازات شروع جریان انقلاب در ایران، تحرکات مبارزاتی به رهبری امام موسی صدر علیه اسرائیل در سوریه و لبنان شکل گرفت و در ادامه این اتفاقات جریان دیگری نیز در کشور همسایه (عراق) به رهبری سیدمحمدباقر صدر درحال شکل گیری بود که بعدها به تشکیل حزب‌الدعوه اسلامیه در کشور عراق منجر شد؛ اما در راستای فعالیت این جریان و مبارزاتی که با حزب بعث عراق داشتند، تحولات گوناگون دیگری پس از تشکیل جمهوری اسلامی در ایران رخ داد که بخشی از آن ناشی از دفاع مقدس بود و سرانجام به شکل‌گیری جریان بدر توسط معاودان و مبارزان شیعی عراقی علیه حزب بعث عراق منجر شد. مجموعه اتفاقات ۲۰ سال اخیر در سرزمین‌های اسلامی به‌طور خاص منطقه خاورمیانه، مولد جریانی بود که در فضای سیاسی حاضر با مرکزیت ایران به محور مقاومت شهرت یافت.

این گفتمان که با هدایت و نقش محوری آیت‌الله خامنه‌ای تاکنون ادامه یافته است، با اندک تسامحی می‌تواند جریانی جایگزین در نظم نوین جهانی به‌شمار آید که از آن در جهان سیاست با عنوان گفتمان مقاومت تعبیر می‌شود. جریانی که مرکب از کشورهای ایران، لبنان، سوریه، عراق و برخی احزاب سیاسی همچون مقاومت اسلامی (حزب‌الله) لبنان، جریان‌های وابسته مقاومت در عراق همچون نجباء و جریان‌های مقاومت فلسطینی همچون جهاد اسلامی و جنبش حماس و

جریان مقاومت یمنی با محوریت حوثی‌ها به رهبری عبدالمالک الحوثی است. در حقیقت با وقوع انقلاب اسلامی؛ گفتمان جایگزین در نظم جهانی نسج یافت که می‌توان نمادهای بین‌المللی این موضوع را در اصل نه شرقی نه غربی؛ ادبیات صدور انقلاب؛ تأسیس واحد نهضت‌های آزادی‌بخش؛ حمایت ریشه‌دار از آرمان و مبارزات فلسطین، نامه امام خمینی (ره) به گورباچف، مضامین مندرج در بیانیه گام دوم انقلاب و درنهایت نامه آیت‌الله خامنه‌ای به جوانان غرب مشاهده کرد. در این میان، محور مقاومت جلوه آشکار درگیری این گفتمان با نظام سلطه جهانی به رهبری امریکا است.

فروپاشی شوروی و اعلام رسمی شکل‌گیری نظام تک‌قطبی، طرح هژمونی آمریکایی در جهان توسط رئیس‌جمهور ایالات متحده آمریکا با جدّیّت پیگیری شد و این درحالی بود که با گذشت زمان و بُروز و ظهور قدرت‌های جدید منطقه‌ای و جهانی بهره‌مند از گفتمان‌های بدیل، هژمونی مذکور با چالش‌های بزرگی روبه‌رو گردید، تا جایی که اکنون و براساس گزارش‌های رسمی و اسناد بالادستی آمریکا، ایران یک تهدید منطقه‌ای قابل‌توجه برای هژمونی آمریکا در منطقه خاورمیانه و به‌طور خاص خلیج‌فارس به‌حساب آمده است (The White House، 2022: 42).

بهره‌مندی ایران از گفتمان ساختارمند، اقمار حمایتی سیاسی ـ نظامی و توانمندی‌های روزافزون نظامی و تکنولوژیکی را شاید بتوان اسباب چنین تعبیر رسمی از نسبت وضعیت جمهوری اسلامی ایران با هژمونی آمریکایی در منطقه دانست. آنچه در فضای جغرافیای سیاسی خاورمیانه اهمیت دوچندان یافته، وجود زمینه‌های دینی و اعتقادی در کُنش‌های سیاسی و بین‌المللی است. در این میان برخی بر این باورند که توجه به عقاید دینی و فرهنگی، چندان جایگاهی در روابط سیاسی فضای بین‌المللی ندارد (محمدیان؛ رضایی، ۱۳۹۵: ۱۰۹)، حال آنکه به‌درستی می‌توان ادعا کرد فضای دیپلماسی عمومی علاوه‌بر نقشی که در زمینه‌سازی برای تفاهم دولت‌ها ایفا می‌کند، می‌تواند بر توسعه حاکمیت گفتمانی و تقویت یا ایجاد جریان مردمی در حمایت از گفتمان‌ها نیز ایفای نقش نماید (ذولفقاری؛ دشتی، ۱۳۹۷: ۱۳۶).

برخی دیگر ضمن پذیرش این تحلیل و جایگاه مهم دیپلماسی عمومی در روابط بین‌الملل از موضع دینی به همکاری و توسعه همکاری جریان پیروان اهل‌بیت (ع) با جریان‌های غیرشیعی انتقاد کرده، آن را مخالف مبانی فکری و ادله اجتهادی دانسته‌اند. ازاین‌رو با عنایت به هویت دینی جمهوری اسلامی ایران و اهمیت توجیه گفتمانی پیروان اهل‌بیت (ع) (که وزن حداکثری جبهه مقاومت را تشکیل می‌دهند)، بررسی مبانی اجتهادی حمایت نظامی جمهوری اسلامی ایران از محور مقاومت ضرورت می‌یابد تا از این طریق مشروعیت چنین حمایتی فارغ از مذاهب فعالان حوزه مقاومت تبیین گردد. بر این اساس ابتدا به‌صورت کلی و گذرا مقاومت اسلامی در منطقه و جهان،

جریان‌شناسی می‌شود تا اشتباه تصوری نسبت به مقاومت اسلامی تا حدودی برطرف گردد و مانع از شکل‌گیری مقدمات اشتباه تصدیقی شود و سپس با عنایت به ضرورت حمایت از قدس شریف به‌عنوان نخستین قبله مسلمانان، فارغ از گرایش‌های مذهبی حاکم بر فِرق اسلامی از مبانی اجتهادی، حمایت مذکور بحث خواهد شد.

نکته دیگری که ضرورت این پژوهش را دوچندان می‌کند، صرف هزینه‌ها توسط دولت جمهوری اسلامی در این خصوص است. فارغ از بُعد راهبردی چنین هزینه‌کردهایی توسط دولت‌ها و حاکمیت‌های سیاسی، الزام قانونی دولت و تکلیف آن به تأمین نیازهای جریان مذکور، مبنای دیگری است که در تبیین حمایت جمهوری اسلامی ایران از این جریان را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد.

۲. جریان‌شناسی مقاومت اسلامی

محور مقاومت یا جبهه مقاومت، به مجموعه‌ای از کشورها و جنبش‌های مردمی سیاسی و نظامی گفته می‌شود که بر پایه جریان تقابل با محور عربی، عبری و غربی شکل گرفت. این جریان ریشه در انقلاب اسلامی ایران و قدرت‌گیری مستضعفان دارد. انقلابی که معادلات قدرت در خاورمیانه را تغییر داد و مفاهیم جدیدی را وارد ادبیات سیاسی جهان کرد، بنابراین قدرت‌های نظامی دنیا از یک‌سو و سران کشورهای عربی از سوی دیگر برای حفظ سیادت و نفوذ خویش به تبلیغات و تحمیل جنگ علیه آن اقدام نمودند. با این وجود و علی‌رغم تمامی تلاش‌ها در اوایل دهه ۹۰ شمسی، منطقه با وقوع تحولاتی با عنوان بهار عربی مواجه شد. رویدادی که در غالب موارد برگرفته از نمادهای انقلاب اسلامی ایران و مبتنی بر ارزش‌های محوری همان گفتمان بود. این رخداد در کنار شکل‌گیری محور عبری عربی غربی منطقه، جمهوری اسلامی را بر آن داشت تا در راستای حمایت از جریانات مردمی مقاومت اقدام به سازماندهی و حمایت از نیروهای مردمی و کشورهایی بنماید که هدف‌گذاری اصلی آن‌ها برچیدن هژمونی آمریکا از منطقه (محمدی‌سیرت؛ ترابی‌اقدم، ۱۳۹۶: ۶۳) و مبارزه با اسرائیل و دفاع از آزادی فلسطین بود. (کریمی، ۱۳۹۶: ۳-۵).

مجموع اقدامات حمایتی ایران از تلاش‌های پراکنده و غیرمنسجم مردم منطقه و هدایت آن به سمت وحدت رویه، به شکل‌گیری جریانی منجر شد که امروزه از آن به محور مقاومت تعبیر می‌شود. این محور شامل کشورهایی از ایران، لبنان، سوریه، عراق، یمن و فلسطین است و جنبش‌های نظامی - سیاسی حزب‌الله لبنان، حسینیون آذربایجان، لشگر فاطمیون و زینبیون، حشدالشعبی عراق، انصارالله یمن و شاخه‌های نظامی جهاد اسلامی و حماس فلسطین را دربر می‌گیرد. در تعبیر مقامات سیاسی کشورها نیز برای نخستین‌بار آیت‌الله خامنه‌ای در مرداد سال ۱۳۷۲ خلال دیدار خود با سیدحسن نصرالله دبیرکل جنبش حزب‌الله لبنان، از جبهه مقاومت اسلامی سخن گفت و جرج

بوش، رئیس‌جمهور آمریکا در بهمن ۱۳۸۰ش (۲۹ ژانویه ۲۰۰۲م)، کشورهای ایران، عراق و کُره شمالی را «محور شرارت» خواند و جان بولتون معاون وزیر خارجه وقت آمریکا، کشورهای سوریه، لیبی و کوبا را نیز جزو این فهرست دانست. مجله لیبیایی الزحف‌الأخضر در پاسخ به این موضع‌گیری، کشورهای مذکور را نه محور شرارت، بلکه محور مقاومت نامید که در برابر ایالات متحده آمریکا قرار گرفته‌اند (کریمی، ۱۳۹۶: ۲). پس از آن نیز سعید صیام، وزیر کشور فلسطین در گفت‌وگویی با تلویزیون العالم عبارت «محور مقاومت» را برای اشاره به اهداف سیاسی مشترک در مبارزه با آمریکا و اسرائیل به‌کار برد و تأکید کرد که سوریه، ایران، حزب‌الله لبنان و حماس در فلسطین، محور مقاومت را تشکیل داده‌اند تا علیه آمریکا و اسرائیل مبارزه کنند. علی‌اکبر ولایتی، وزیر خارجه اسبق ایران، در مرداد ۱۳۸۹، زنجیره مقاومت علیه اسرائیل را شامل ایران، سوریه، حزب‌الله لبنان، دولت جدید عراق و حماس دانست همچنین در دیدار سعید جلیلی، دبیر وقت شورای عالی امنیت ملی ایران با بشار اسد (رئیس‌جمهور سوریه) از محور مقاومت سخن گفته شد (توانچه، ۱۳۹۹: ۵۸).

باز نگاهی به تاریخچه فعالیت اجزای سیاسی ـ نظامی این محور، به‌خوبی نشان‌دهنده عدم تعلق کلیت جریان مقاومت به مذهبی خاص از مذاهب اسلامی است، بلکه می‌توان آن را جریانی مبتنی بر گفتمان وحدت اسلامی دانست (مرتضوی،۱۴۰۲: ۴؛ جبرئیلی، ۱۴۰۳؛ محمدی، ۱۴۰۳). به‌عبارت دیگر اگرچه هریک از اجزای محور مذکور بر پایه مبانی مذهبی و اعتقادی خاص خود بنیان‌گذاری شده و فعالیت می‌کنند، امّا شاکله کلی این جریان و هدف‌گذاری آن به‌عنوان کل واحد، فارغ از تعصبات مذهبی و صرفاً برای رسیدن به اهداف اساسی همچون مبارزه با تجاوزات اسرائیل؛ آزادی قدس، ایستادگی در برابر هژمونی منطقه‌ای آمریکا و اموری از این قِسم استوار شده است. بنابراین مناسبات بین جریانی فاقد هرگونه تأثیرپذیری قابل‌توجهی از اختلافات مذهبی می‌باشد و اگر در مواردی نیز چنین تعصباتی بروز و ظهور یافته، ازآنجاکه موجب اخلال در کلیت محور مقاومت شده است، به سرعت و با تدبیر سران محور نسبت به اصلاح رفتار آن اقدام گردیده است. برخورداری از چنین انسجامی، مخالفان محور مقاومت را بر اختلاف‌افکنی در اجزای آن ترغیب کرده است. ایجاد شُبهه غیرامامی و غیرشیعی بودن جریان مقاومت و ترویج قُبح همکاری با آن با تأکید بر مبانی فقهی ـ کلامی امامیه را می‌توان ازجمله این اقدامات دانست. همان‌طور که ترویج اصطلاح هلال شیعی در فضای رسانه‌ای کشورهای غیرامامی نیز بُعد دیگر این فضاسازی رسانه‌ای به‌شمار می‌رود، اما بررسی‌ها نشان‌دهنده عدم اعتبار هر دو رویکرد مطرح شده در کلیت محور مقاومت است. زیرا اگرچه غلبه جریان شیعه در محور مذکور غیرقابل انکار می‌باشد، اما نقاط

درگیری این جریان در مراکزی است که تعلق انحصاری به بخش شیعی جریان مقاومت ندارد، بنابراین محور مذکور یک جریان منسجم فرامذهبی می‌باشد که صرفاً برای دست‌یابی به مجموعه‌ای از اهداف مشترک میان اجزای آن تشکیل شده و فعالیت می‌کند.

جریان حزب‌الله در لبنان و وابستگی تاریخی آن به امام موسی صدر و نقش‌آفرینی وی به‌عنوان یک روحانی برجسته شیعی در تأسیس جنبش المحرومین و جبهه امل، بیانگر صحت ادعای مذکور است. این مبنای تاریخی در کنار ظهور شخصیت‌های جدیدی همچون سیدعباس موسوی و سیدحسن نصرالله و نقش‌آفرینی آنان در تأسیس و توسعه همه‌جانبه حزب‌الله لبنان به‌عنوان دبیرکلی حزب، دلیل دیگری بر شیعی‌بودن جریان این حزب می‌باشد (حسینی؛ عمویی، ۱۳۹۳؛ خسروی، ۱۴۰۰: ۴۳؛ درخشه؛ بیگی، ۱۳۹۵: ۵۳). قاطبه جریان مقاومت در عراق نیز از همین وضعیت برخوردار است؛ چراکه در عراق وضعیت شیعه برخلاف لبنان نسبتاً مطلوب می‌باشد و به‌نوعی به یک بلوغ سیاسی رسیده است، به‌طوری‌که در ساختار سیاسی جدید حاکمیتی عراق به فراخور شرایط جریان‌های شیعی همچون حزب الدعوه الاسلامیه، جریان مقتدی صدر و مجلس اعلای شیعیان عراق حضور دارند (طاهری کل‌کشوندی؛ تقی‌زاده داوری، ۱۳۹۳: ۱۲۹). موضع سیاسی شیعیان عراق در جهت نزدیکی و تأیید با ایران است. در این خصوص می‌توان به نمونه‌هایی همچون به‌رسمیت شناختن استقلال و حاکمیت ایران بر اراضی خود، پذیرش عهدنامه الجزایر و تلاش برای گسترش روابط اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و نظامی (ثقفی عامری، ۱۳۸۵: ۱۱۳) اشاره کرد. تأسیس حشدالشعبی به دستور مستقیم مرجعیت عالی شیعیان؛ شکل‌گیری و نقش‌آفرینی حشد در مبارزه با داعش (Pollack, 2020:6؛ خسروی، ۱۴۰۰: ۴۳)، دلیلی دیگر از غلبه جریان شیعی در محور مقاومت است. اگرچه حشدالشعبی در مراحل نخست خویش برای حراست از عتبات وارد عمل شد، اما در ادامه در دفاع از اراضی، نوامیس و اعراض شهروندان منطقه عمل نمود و این خود دلیلی دیگر بر نقض ادعای هلال شیعی برای شیعی‌سازی منطقه به‌شمار می‌رود.

بخش مهم و راهبردی جریان مقاومت، کشور سوریه است که ترکیب جمعیتی و مذهبی آن از تنوع بالایی برخوردار می‌باشد، هرچند حاکمیت در این کشور به دست جریان منتسب به شیعیان علوی است، اما همان‌طور که در سالیان اخیر نیز نشان داده شده است، معارضان سوری از توانمندی اعتراضی بالایی برخوردارند، به‌نحوی‌که تنش‌های داخلی را تا مرز تعارض‌های بین مذهبی گسترش داده‌اند. سوریه به‌دلیل جایگاه ژئوپلیتیکی که در هم‌جواری با فلسطین دارد، به بازیگر مهمی در امنیتی‌ترین نقطه منطقه بدل شده است، ازاین‌رو حفظ و تقویت این ناحیه از منطقه به‌دلیل اشرافی که بر تحرکات اسرائیل دارد، برای جمهوری اسلامی اهمیت یافته است (عیوضی؛ نوازنی، ۱۴۰۰:

۲۱). آنچه می‌تواند شاهد بسیار مهمی برای نفی تأثیر مذهب بر محور مقاومت به‌شمار آید؛ تقابل جریان سلفی داعش و جبهةالنصرة با حکومت مرکزی سوریه است، درحالی‌که برخی از مهم‌ترین حامیان سیاسی ـ نظامی دولت بشار اسد به‌عنوان دولت مستقر و حاکم بر سوریه را عالمان ؛ بزرگان و جوانان اهل تسنن محور مقاومت تشکیل می‌دهند. از طرفی وجود مزار سیده زینب در دمشق نیز بر جنبه معنوی حمایت محور مقاومت از دولت بشار به‌عنوان حلقه اصلی حفاظت از اماکن مقدس سوریه افزوده است، در این میان جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان بازیگر بزرگ منطقه با راهبرد حفظ منافع کلیدی خود، موضع حمایتی خاصی را در دستور کار قرار داده است؛ بدین‌نحو که دفاع از حرم‌های اهل بیت (ع) و حفظ حکومت مرکزی در اولویت قرار گرفت و با گسیل داشتن نیروهای مستشاری و ادوات نظامی، سعی شد تا این هدف اولیه عملیاتی شود (مرادی، ۱۳۹۸: ۱۵). جمهوری اسلامی ایران با استفاده از ظرفیت هماهنگی و سازماندهی خود توانست دو لشکر متشکل از داوطلبان پاکستانی و افغانستانی را علیه نبرد با داعش آماده‌سازی کند و این دو لشکر نقش اساسی را در شکست سیطره داعش بر سوریه داشتند (خسروی، ۱۴۰۰: ۴۵-۴۶).

مجاهدان حوثی یمن، حلقه دیگری از محور مقاومت را در سالیان اخیر تشکیل داده‌اند. موقعیت جغرافیایی یمن در هم‌جواری تنگه باب‌المندب، همچون شرایط تنگه هرمز در خلیج فارس ایران، سبب شده تا امتیازات خاصی را برای یمن رقم بزند (عسکری‌کرمانی؛ معین‌آبادی بیدگلی، ۱۴۰۰: ۱۳۸). با وجود ساختار جمعیتی یمن که شیعیان حدوداً نصف جمعیت آن را شامل می‌شوند؛ امّا در ساختار سیاسی و قدرت یمن، آنچنان صاحب‌نفوذ نیستند (عباسی؛ گلچین، ۱۳۹۴: ۸۲). شیعیان یمن با اثرپذیری از انقلاب اسلامی ایران، به‌دنبال نقد وضع موجود و تحول آن برآمدند و سپس وارد مرحله مقابله و مبارزه با استکبار شدند. اثرپذیری شیعیان یمن تا حدی بود که دکتر عصام‌العماد در این‌باره معتقد است: اگر انقلاب اسلامی ایران نبود تا با گسترش و نفوذ جریان نژادگرایی عربی و وهابیت مقابله کند، مذهب زیدیه در یمن از بین رفته بود (تلاشان، ۱۳۹۱: ۱۸-۱۶). جمهوری اسلامی ایران که از ابتدای شروع اعتراضات مردمی یمن تحرکات این کشور را زیرنظر داشت، تلاش کرد تا از عمق اتفاقات یمن جلوگیری کند، اما پس از آنکه اتفاقات منجربه درگیری شد، بنا بر سیاست خارجی ـ امنیتی خود به حمایت مستشاری ـ نظامی خود از انصارالله یمن (حوثی‌ها) پرداخت، زیرا با شکست و از میان رفتن انصارالله، امنیت حوزه خلیج فارس با چالش‌ها و تهدیدهای تازه‌ای روبه‌رو می‌گشت (توانچه، ۱۳۹۹: ۱۳۲). انصارالله یمن با پیش‌روی‌های استراتژیکی که داشت، توانست خود را به منطقه‌های مهم یمن برساند و از مهم‌ترین منطقه‌ای که کماکان در دست نیروهای انصارالله یمن باقی مانده، بندر الحدیده است که به نوعی

کلید تسلط به تنگه باب‌المندب می‌باشد (خسروی، ۱۴۰۰: ۴۳). آنگونه که در ماهیت و ساختارتشکیلاتی و رفتاری انصارالله یمن قابل‌ملاحظه است، این بخش از محور مقاومت، جریانی شیعی می‌باشد، اما بدان‌دلیل که بر عقیده زیدی هستند، به‌لحاظ مذهب فقهی ـ کلامی متفاوت از جمهوری اسلامی ایران شناخته می‌شوند، هرچند در کلیت آن منتسب به جریان شیعی باشند. برخورداری حوثی‌های یمن از این ویژگی، شاهدی دیگر بر رد شبهاتی است که در ابتدای بحث مطرح شد.

آخرین حلقه رسمی از محور مقاومت، مجاهدان فلسطینی هستند که به‌لحاظ مذهبی بر مسلک فقهی- کلام اهل سنت معتقدند. جنبش جهاد اسلامی، ازجمله جنبش‌های مردمی مقاومت در فلسطین می‌باشد که بنای شکل‌گیری آن الهام گرفته از انقلاب اسلامی ایران بود. این جنبش که توسط گروه دانشجویی فلسطینی مستقر در مصر تأسیس شده است و بنای تشکیل خود را بر آزادی کامل فلسطین، مبارزه با اسرائیل و نشر تعالیم اسلام در بین مردم فلسطین قرار داده است (توانچه، ۱۳۹۹: ۵۱). یک جنبش مقاومتی متکی به حرکت نظامی می‌باشد و رکن مهم آن، سرایا القدس است که با استفاده از فنّاوری موشک ایرانی فجر ۵ علیه مواضع اسرائیل نقش مهمی را در جنگ ۲۲ روزه ایفا نموده است (سادات، ۱۳۹۴: ۹۴). امّا جنبش مقاومت اسلامی (حماس) بال دیگر جبهه مقاومت در فلسطین و مهم‌ترین و شناخته‌شده‌ترین گروه مقاومت در فلسطین است که توسط شیخ احمد یاسین براساس مؤسسه خیریه «مجمع‌الاسلامیه» که در سال ۱۹۷۳ در غزه با همکاری و مشارکت اخوان‌المسلمین مستقر در مصر تأسیس شده بود، به‌عنوان اهرم سیاسی اخوان‌المسلمین در منطقه شکل گرفت. حماس، ملی‌گرایی فلسطینی را در چارچوب اسلامی ترویج می‌کند و از مبارزه مسلحانه علیه اسرائیل استفاده کرده است. آن‌ها یک بخش خدمات اجتماعی به‌نام دعوت و یک بخش نظامی به‌نام گردان‌های عزالدین قسام دارند. جمهوری اسلامی ایران براساس اصول و مبانی خود، حمایت از مستضعفان و تأمین امنیت و بازدارندگی را در اولویت قرار داده است؛ ازاین‌رو به حمایت از مردم فلسطین و جنبش‌های فعال در فلسطین پرداخته و با نام‌گذاری آخرین جمعه ماه رمضان، حمایت و پیوند خود را با مردم مظلوم فلسطین به نمایش گذاشته است و همچنین به حمایت مستشاری و نظامی از گردان‌های حماس پرداخته است (سادات، ۱۳۹۴: ۹۶-۹۵). گردان‌های عزالدین قسام که عملیات طوفان‌الاقصی را در ۲۰۲۳ میلادی شروع کردند، توانستند هیمنه اطلاعاتی موساد اسرائیل را فرو بریزند، به‌طوری‌که هیچ عضو اطلاعاتی اسرائیل و آمریکا نتوانست تحلیلی از احتمال وقوع چنین عملیات گسترده‌ای علیه اسرائیل را بدهد و این عملیات تا بدان سطح از غافل‌گیری برخوردار بوده است که آیت‌الله خامنه‌ای در ارتباط با آن معتقدند: اسرائیل هیچ‌وقت

نمی‌تواند خود را به پیش از وقوع این عملیات ترمیم و بازیابی کند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۲/۰۷/۱۸). اکنون با تکیه بر داده‌های مذکور و از مجموع جریان‌شناسی مقاومت اسلامی در منطقه خاورمیانه، ثابت شد که اولویت نخست در محور مقاومت، مبارزه با اسرائیل و دفاع سرزمینی است، نه گرایش‌های مذهبی؛ ازاین‌رو حمایت جمهوری اسلامی ایران از جریان مقاومت به‌لحاظ سیاسی، فاقد هرگونه سوگیری مذهبی می‌باشد و هیچ‌یک از اجزای محور مقاومت در پی تثبیت موقعیت مذهب خود در منطقه خاورمیانه نیستند و اگر کمترین گرایشی در این خصوص از سوی برخی اجزای- آن بروز و ظهور پیدا کرده باشد، توسط همان بخش از جریان مقاومت کنترل و به اصلاح رفتار منتهی شده است.

۳. اصل یکصد و پنجاه و دو قانون اساسی و تکلیف به حمایت از مسلمانان

برقراری جمهوری اسلامی ایران و در پی آن تصویب قانون اساسی در سال ۱۳۵۸ با رأی عمومی مردم ایران؛ موجب استقرار مردم‌سالاری دینی برخوردار از هویتی مستقل در جغرافیای سیاسی ایران شد. مطابق اصول و مقدمات قانون اساسی؛ جمهوری اسلامی تضمین‌گر نفی هرگونه استبداد فکری و اجتماعی و انحصار اقتصادی دانسته شد و براساس تلقی مکتبی، صالحان عهده‌دار حکومت و اداره مملکت و قانون‌گذاری بر مدار قرآن و سنت، شکل گرفت. ازاین‌رو در تشکیل و تجهیز نیروهای دفاعی کشور، توجه بر آن است که ایمان و مکتب، اساس و ضابطه باشد و نه‌تنها حفظ و حراست از مرزها، بلکه با رسالت مکتبی، یعنی جهاد در راه خدا و مبارزه در راه گسترش حاکمیت قانون خدا در جهان را نیز عهده‌دار خواهند بود (ر.ک: مقدمه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).

قانون اساسی با تکیه بر اصول فقهی ـ کلامی امامیه و بهره‌گیری از داشته‌های تاریخی ـ تمدنی ایران اسلامی در اصل یکصد و پنجاه و دوم خویش، چنین تصریح کرده است: «سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران براساس نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه‌جانبه و تمامیت ارضی کشور، دفاع از حقوق همه مسلمانان و عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر و روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیرمحارب استوار است.» با وجود محوریت اصل مزبور، با نگاهی اجمالی به سایر اصول قانون اساسی می‌توان دریافت که اصول و ضوابط مذکور در اصل ۱۵۲ تنها اصول و ضوابط حاکم بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نیستند و باید با بررسی مفاد سایر اصول قانون اساسی و تبیین ضوابط حاکم بر هریک از آن‌ها، درصورت امکان، سایر اصول حاکم بر سیاست خارجی ایران را شناسایی کرد (ابریشمی‌راد، ۱۴۰۱: ۶۰). در این زمینه برخی پژوهشگران ضمن تأیید مشروعیت اصل ۱۵۲ و ۱۵۴ در حقوق بین‌الملل، آن را مطابق با اصل مداخله بشردوستانه در معنای عام آن دانسته‌اند و در مبانی دینی چنین مداخله‌ای را با مفاهیم مندرج در آیه ۷۵ سوره نساء

انطباق داده اند (جاوید؛ محمدی، ۱۳۹۵: ۷۸)، آنجاکه فرموده است: «چرا در راه خدا جهاد نمی‌کنید و در راه (آزادی) جمعی ناتوان از مرد و زن و کودک که (در مکه اسیر ظلم کفارند و) دائم می‌گویند: بار خدایا، ما را از این شهری که مردمش ستمکارند بیرون بیاور و از جانب خود برای ما (بیچارگان) نگهدار و یاوری فرست» (نساء، ۷۵).

بررسی مفاهیم مندرج در اصل ۱۵۲ قانون اساسی؛ بیانگر ارتباط مفهوم نفی سلطه؛ حمایت از مسلمانان و برقراری روابط صلح‌آمیز به موضوع این پژوهش است. جمهوری اسلامی ایران به تصریح اصل ۱۵۲ از اساس با مفهوم سلطه گری در مغایرت می‌باشد؛ بنابراین نه‌تنها سلطه‌پذیر نیست، بلکه خود نیز هیچ‌گاه در مقام اعمال سلطه بر دیگران نبوده است. توجه به این مفهوم، با عنایت به اصل ۱۱۰ قانون اساسی و با لحاظ سخنان آیت‌الله خامنه‌ای (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۶/۰۲/۳۱) روشن می‌کند که مفهوم سلطه در قاموس سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، فاقد هرگونه جایگاهی می‌باشد. با عنایت به پشتوانه تاریخی و فقهی نفی سلطه‌پذیری[1]؛ شاید بتوان یکی از اساسی‌ترین مفاهیم مندرج در اصول قانون اساسی را مفهوم مذکور دانست، مبنایی که سایر مفاهیم (حفظ استقلال همه‌جانبه و تمامیت ارضی کشور) مندرج در این اصل نیز، بازگشت به آن دارند. حمایت از حقوق همه مسلمانان نیز جزء دیگری از اصل ۱۵۲ قانون اساسی است. این مفهوم ریشه در مبانی قرآنی (نساء، ۷۵) و روایی (کلینی، ۱۴۰۷ق: ۱۶۵/۲ و ۴۶/۴) دارد و فقیهان بسیاری در فتاوای خویش بدان اشاره کرده‌اند (شیرازی، ۱۴۲۶ق: ۲۶۷؛ منتظری، ۱۴۱۷ق: ۴۲۶؛ منتظری، ۱۴۰۹ق: ۷۱۰/۲-۷۱۱؛ بحرانی، ۱۴۲۶ق: ۱۵۹-۱۶۰؛ مقدس اردبیلی، بیتا: ۳۱۱؛ فاضل مقداد ۱۴۲۵ق: ۳۴۵/۱).

اکنون با تکیه بر اصل مذکور و با لحاظ برخی رفتارهای بین‌المللی، دولت جمهوری اسلامی ایران فهم اندیشه‌های آیت‌الله خامنهای، اجتناب‌ناپذیر به‌نظر می‌رسد؛ چراکه مطابق اصل ۱۱۰ قانون اساسی، اخذ تصمیم نهایی در امور امنیتی ـ نظامی و سیاست خارجی، منوط به تأیید ایشان است و ازآنجاکه رفتار حاکمیت در این زمینه‌ها وابستگی بسیاری به منویات معظم‌له دارد، شناخت و فهم اندیشه‌های معظّمٌ‌له به‌عنوان مقام رهبری، کمک زیادی به رفتارشناسی جمهوری اسلامی خواهد داشت. ازاین‌رو در ادامه مقاومت در اندیشه ایشان بررسی می‌شود.

۴. مقاومت در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

جایگاه معنوی و سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای و تأکید ایشان بر اندیشه مقاومت، فهم این مفهوم در اندیشه معظّمٌ‌له را اهمیتی دوچندان می‌بخشد. برخی پژوهشگران با طرح گفتمانی اندیشه مقاومت، وجوه سلبی و ایجابی برای آن قائل شده و عناصر گفتمان مقاومت در اندیشه ایشان را شامل معنویت‌گرایی؛ حکمت و عقلانیت؛ مصلحت‌گرایی؛ آرمان‌گرایی؛ واقع‌بینی؛ سلطه‌ستیزی؛ مبارزه با

استکبار و استبداد؛ عدالت‌خواهی؛ حق‌طلبی؛ اسلام‌خواهی؛ صلح‌طلبی؛ عزت‌طلبی؛ استقلال‌طلبی و آزادی‌خواهی دانسته‌اند (ر.ک: مطلبی و همکاران: ۱۳۹۷).

ایشان با برشمردن تکلیف ملت‌های مسلمان در نقش‌آفرینی برای تعیین سرنوشت خویش، ضمن اشاره به وجود نقص‌هایی در گذشته و ارائه تحلیلی در این خصوص، همه سخنِ جمهوری اسلامی ایران که دنیای استکبار را نگران و خشمگین کرده است را، دعوت جمهوری اسلامی به مقاومت در برابر دخالت و شرارت آمریکا و دیگر قدرت‌های متجاوز و به دست گرفتن سررشته آینده دنیای اسلام با تکیه بر معارف اسلامی دانسته و فرمودند: طبیعتاً آمریکا و همراهانش در برابر عنوان «مقاومت» دچار حساسیت‌اند و به انواع دشمنی با «جبهه مقاومت اسلامی» کمر بسته‌اند. همراهی برخی دولت‌های منطقه با آنان نیز واقعیّت تلخی در جهت تداوم آن شرارت‌ها است (خامنه‌ای، بیانات: ۲۸/ ۰۴/ ۱۴۰۰). در این زمینه به‌نظر می‌رسد قدم نخست در شناخت مقاومت در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، دریافت تصور صحیح از مفهوم آن در ادبیات فکری ایشان است، بنابراین در ادامه به مفهوم‌شناسی مقاومت در بیانات معظّمٌ‌له می‌پردازیم.

۴-۱. مفهوم‌شناسی مقاومت در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

آیت‌الله خامنه‌ای در تعریف مفهوم مقاومت معتقدند: «معنای مقاومت این است که انسان یک راهی را انتخاب کند که آن را راه حق می‌داند، راه درست می‌داند و در این راه، شروع به حرکت نماید و موانع نتواند او را از حرکت در این راه منصرف کند و او را متوقّف نماید؛ این معنای مقاومت است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴/ ۰۳/ ۱۳۹۸). ازاین‌رو با عنایت به چنین مفهومی، مقاومت را حق به‌شمار آورده و فرمودند: «از لحاظ عملی، جریان مقاومت را ما حقّ جوان‌ها می‌دانیم؛ جوان‌های عراق، جوان‌های سوریه، جوان‌های لبنان، جوان‌هایی در شمال آفریقا، جوان‌هایی در مناطق شبه‌قارّه و اطراف آن‌ها، یک مشت جوان‌هایی هستند که در مقابل آمریکا مقاومت می‌کنند، ایستاده‌اند؛ حقّ این‌هاست، ما حقّ این‌ها می‌دانیم» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۲/ ۰۸/ ۱۳۹۷). بنابراین با تأکید بر وجود چنین حقی، تقویت این جریان‌ها را امری لازم و به‌معنای تقویت نظریّه مقاومت اعلام می‌دارند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۲/ ۰۸/ ۱۳۹۷).

۴-۲. تکالیف همگانی نسبت به مقاومت در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

ایشان با عنایت به اهمیت گفتمان مقاومت، تقویت جریان مقاومت را وظیفه‌ای همگانی می‌دانند و در این خصوص می‌فرمایند: «عرض ما به برادران مسلمان، به ملّت‌های مسلمان، به روشنفکران دنیای اسلام، به علمای محترم دینی در کشورهای اسلامی همین است؛ این حرکت اسلامی را هرچه می‌توانید تقویت کنید؛ راه نجات این منطقه، تقویت بیداری اسلامی می‌باشد،

تقویت حرکت مقاومت اسلامی است. این وظیفه متوجّه عموم آحاد ملّت‌های مسلمان می‌باشد؛ به‌خصوص علمای اسلام، به‌خصوص روشنفکران، نویسندگان، شعرا، دانشمندان، هنرمندان و نخبگان سیاسی؛ این‌ها موّظفند، این‌ها مخاطبند به خطاب دعوت پیامبر اسلام و هدایت اسلامی. امروز این زمینه در دنیای اسلام پدید آمده است؛ به‌خصوص در این منطقه غرب آسیا زمینه بیداری اسلامی فراهم است؛ همه باید کمک کنند، این بیداری را به ثمر برسانند» (خامنه‌ای، بیانات: ۰۴/ ۰۹/ ۱۳۹۷).

۴-۳. اصل مبنایی در حمایت از مقاومت

با عنایت به چنین تکلیفی و با وجود تنوع مذهبی جریان مقاومت؛ اصل پایبندی فعالان این جبهه به گفتمان مقاومت را تنها شاخص ارزیابی پوشش حمایتی جمهوری اسلامی ایران دانسته و فرموده‌اند: «موضع ما نسبت به مقاومت، یک موضع اصولی است و ربطی به گروه خاصّی ندارد. هر گروهی که در این مسیر استوار باشد، با او همراه هستیم و هر گروهی که از این مسیر خارج شود، از ما دور شده است. عمق رابطه ما با گروه‌های مقاومت اسلامی، فقط به میزان پایبندی آنان به اصل مقاومت مرتبط است» (خامنه‌ای، بیانات: ۰۳/ ۱۲/ ۱۳۹۵). تکیه بر چنین مبنایی است که اختلاف و تفاوت مذهب را در محور مقاومت فاقد اولویت و بلکه فاقد اعتبار دانسته، فرموده‌اند: «ما در حمایت از مظلوم، نگاه به مذهب طرف مقابل نمی‌کنیم؛ و نکردیم؛ خطّ امام بزرگوار این بود. امام همان رفتاری را که با مقاومت شیعه در لبنان داشت، همان رفتار را با مقاومت سنّی در فلسطین [هم] داشت؛ بدون هیچ تفاوتی. ما همان حمایتی را که از برادران‌مان در لبنان کردیم، از برادران‌مان در غزّه [هم] کردیم؛ بدون هیچ تفاوتی. آن‌ها سنّی بودند، این‌ها شیعه‌اند. مسأله برای ما، دفاع از هویّت اسلامی است، حمایت از مظلوم است، مسأله فلسطین است؛ امروز در رأس مسائل منطقه مسلمان‌ها، مسأله فلسطین است؛ این برای ما مسأله‌ی اصلی است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۴/۰۵/۲۶).

چنین تأکیدی بر پایبندی بر اصل مقاومت، ریشه در مبانی اندیشه‌ای ایشان دارد، آنچنان که معظّمٌ‌له در برخی فرمایشات خویش به‌صراحت به مطلب اشاره کرده و فرمودند: «خداوند به کسانی که ثابت‌قدم در راه او ایستادگی کنند، وعده یاری و پیروزی داده است و البته تحقق این وعده، الزاماتی دارد که از مهم‌ترین آن‌ها، جهاد، مبارزه و تلاش خستگی‌ناپذیر در ابعاد مختلف سیاسی، فرهنگی، فکری، اقتصادی و نظامی است» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۸/۰۴/۳۱). ازاین‌رو با اشاره به وعده نصرت الهی فرمودند: «این درس بزرگی است، هم برای دشمنان امت اسلامی که خواسته‌اند با زور و سرکوب، دولتی و ملتی جعلی و فرمایشی بسازند و با مرور زمان، آن را به واقعیتی انکارناپذیر تبدیل کرده و چنین تحمیل ظالمانه‌ای را در جهان اسلام، عادی‌سازی کنند. و هم برای امت اسلامی و

به‌طور خاص جوانان غیور و وجدان‌های بیدار آن، تا بدانند که مجاهدت در راه بازگرداندن حق پایمال‌شده، هرگز ضایع نمی‌شود و وعده خداوند راست است که فرمود: «**أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَ إِنَّ اللَّهَ عَلى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ**»» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۷/۱۲/۱۴).

۴-۴. دستاورد مقاومت در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

بر این اساس مهم‌ترین دستاورد مقاومت را ایجاد مانع اساسی در برابر پروژه‌های صهیونیستی دانسته‌اند و فرمودند: «موفّقیّت مقاومت، در تحمیل یک جنگ فرسایشی به دشمن است، یعنی توانسته برنامه اصلی رژیم صهیونیستی را که سیطره بر کلِّ منطقه بود، به شکست بکشاند. در این روند، باید به حق، از اصل مقاومت و سلحشورانی که در دوره‌های مختلف و از همان ابتدای اجرای پرده تأسیس رژیم صهیونیستی به مقاومت پرداختند و با تقدیم جان خود، پرچم مقاومت را برافراشته نگاه داشته و نسل به نسل آن را منتقل کردند، تجلیل شود» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۵/۱۲/۰۳) و با عنایت به چنین دستاوردی، نتیجه عدم مقاومت را نیز بیان فرموده و معتقدند: نتیجه این است که تمام این منطقه می‌شود پاانداز رژیم صهیونیستی و در این منطقه همان از نیل تا فراتی که آن‌ها گفته بودند، به یک شکلی تأمین خواهد شد، ولو نه به‌شکل سیاست ظاهری، به‌شکل سلطه و نفوذ و تسلّط معنوی و واقعی. این را می‌خواستند انجام بدهند. این‌ها می‌خواستند کاری بکنند که عراق، [این] کشور تاریخی باعظمت، با این همه افتخارات، تحت تسلّط صهیونیست‌ها و آمریکایی‌ها قرار بگیرد؛ سوریه مرکز به این مهمّی، کانون مقاومت در مقابل رژیم صهیونیستی، در واقع در اختیار رژیم صهیونیستی قرار بگیرد؛ لبنان هم که تکلیفش معلوم است. این‌ها این را می‌خواستند و این کار را می‌خواستند انجام بدهند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۶/۰۶/۳۰).

۴-۵. راهبردها و وجهه عملیاتی مقاومت در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

مقاومت در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای از یک مفهوم انتزاعی صرف به یک مفهوم عملیاتی اثرگذار تبدیل شده است؛ ازاین‌رو در راستای عملیاتی کردن فرهنگی مقاومت، به ایراد سخنرانی اکتفا ننموده‌اند، بلکه به ارائه راهبردهای عملیاتی نیز اقدام کرده‌اند. معظم‌له وحدت کلمه؛ رأفت با مؤمنان؛ غلظت با کافران را، سه راهبرد اساسی مقاومت دانسته‌اند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۳/۱۰/۱۹) و مسجد را هسته و پایگاه اصلی مقاومت معرفی می‌فرمایند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۵/۰۵/۳۱) و بر این اساس ویژگی‌های اصلی نیروی مقاومت را مردمی‌بودن؛ باایمان بودن؛ با هدف بودن و کاردان بودن اعلام می‌کنند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۳/۱۱/۲۹). مقاومت در اندیشه ایشان، امری اجماعی نزد مذاهب اسلامی است که پادزهر همه خباثت‌ها و خیانت‌ها بوده است (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۰/۰۷/۰۹) و ضامن عزت ملت‌ها و امت اسلامی به‌شمار می‌رود (خامنه‌ای، بیانات:

۱۳۸۴/۰۶/۰۲). بنابراین مقاومت تکلیفی شرعی می‌باشد و شاخص اعتبار آن وفاداری به اصل ایستادگی در برابر قدرت‌های سلطه‌گر معرفی شده است (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۲/۰۲/۰۹).

۴-۶. اصل ۱۵۲ قانون اساسی در اندیشه فقهی آیت‌الله خامنه‌ای

همان‌طور که در بررسی اصل ۱۵۲ قانون اساسی آمد، حمایت از حقوق همه مسلمانان، تکلیفی است که بر دوش دولت جمهوری اسلامی نهاده شده است؛ اما در کنار این تکلیف، دولت مکلف به پیگیری روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیرمحارب نیز گردیده است. با این بیان و توجه به لزوم حمایت از جریان مقاومت در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، فهم چگونگی جمع میان دوگانه مذکور، ضروری به‌نظر می‌رسد. بر این اساس با رجوع به آرای فقهی معظم‌له، راه برون‌رفت از تعارض ظاهری موجود مورد بررسی قرار می‌گیرد. بررسی دروس خارج آیت‌الله خامنه‌ای که در تارنمای رسمی ایشان نیز انتشاریافته است، بیانگر محوریت شاخص مصلحت در برقراری روابط صلح‌آمیز در دیدگاه ایشان است و در این زمینه معتقدند: «مصالحه با دشمن جنگی، همیشه و در هر شرایطی جایز نیست، بلکه جواز آن مشروط به پدیدآمدن شرایط و اوضاعی است که از آن به «مصلحت» تعبیر می‌کنیم» (خامنه‌ای، درس خارج: ۱۳۸۸/۰۳/۱۵). بنابراین با استناد به آیه «**یا ایها الذین آمنوا لاتتخذوا عدوی و عدوکم اولیاء تلقون الیهم بالمودة**» می‌فرمایند: «حاصل‌جمع ادله آن است که پذیرش صلح و یا پیشنهاد آن به دشمن، شرعاً مشروط به وجود مصلحتی در آن می‌باشد» (خامنه‌ای، درس خارج: ۱۳۸۸/۰۳/۱۵)، اما اینکه تشخیص این مصلحت با وجود تلاطم‌های گوناگون جامعه اسلامی برعهده چه کسی است، معتقدند: «ناگفته نماند که این مصالح ـ همچون مصادیق جهاد ـ مراتبی دارد و اهمیت آن‌ها متفاوت است و نمی‌توان دقیقاً آن‌ها را معین و منحصر دانست. بلکه امام است که در هر شرایطی تشخیص می‌دهد مصلحت در جهاد است یا در صلح و با توجه به مهم‌تر بودن هریک از این مصالح، موضوع مناسب را اتخاذ می‌کند و جنگ یا صلح را برمی‌گزیند» (خامنه‌ای، درس خارج: ۱۳۸۸/۰۳/۱۵).

بنابراین مطابق با دیدگاه فقهی ایشان، تکلیف حمایت از جریان مقاومت در منطقه، نه‌تنها تکلیفی در تعارض با تحقق روابط صلح‌آمیز با دولت‌های غیرمتخاصم نیست؛ بلکه حتی درصورت وجود تخاصم با صلاح‌دید امام جامعه، برقراری صلح در هر نوع و به هر میزان، امری محتمل می‌باشد و این موضوعی مصلحت‌محور است؛ بنابراین مطابق با حکم به لزوم مشورت امام مسلمین که در اسناد فقهی (طوسی، ۱۳۸۷ق: ۹۸/۸؛ علامه‌حلی، ۱٤۱۳ق: ٤۳۰/۸) و منابع روایی (نوری، ۱٤۰۸ق: ۳٤٥/۸) قابل‌دریافت است، معظّمٌ‌له تشخیص مصلحت مذکور را به شور با نخبگان سیاسی توأم نموده و شورای راهبردی روابط خارجی را تأسیس کردند. در این خصوص و در حکم

انتصاب دکتر خرازی به ریاست شورای مذکور، فلسفه تأسیس آن را عبارت از: «کمک به تصمیم‌گیری‌های کلان و جست‌وجو از افق‌های نو در روابط خارجی جمهوری اسلامی و بهره‌مندی از نظرات نخبگان در این عرصه» اعلام نمودند.

ایشان در کنار توجه به مبانی فقهی مقاومت، رویکردی هم‌زمان به جریان صلح در راستای تأمین آرمان‌های اسلامی همچون دفاع از قدس شریف را تبلیغ و ترویج می‌فرمایند؛ ازاین‌رو مقاومت را لازمه برقراری صلحی پایدار در منطقه خاورمیانه معرفی می‌کنند و می‌فرمایند: «امروز ترفند صهیونیست‌ها و پشتیبانان‌شان ـ که دولت امریکا مهم‌ترین پشتیبان آن‌ها می‌باشد ـ این است که از نام زیبای صلح استفاده می‌کنند: آقا صلح کنید؛ این حرف‌ها چیست؟! بله؛ صلح چیز خیلی خوبی است؛ اما صلح کجا و با چه کسی؟! کسی وارد خانه شما شده، به زور درب را شکسته و شما را کتک زده، به عیال و اولادتان اهانت کرده و از سه اتاقی که شما دارید، دو تا و نصفش را گرفته نشسته است؛ بعد بگوید شما چرا بی‌خودی مرتّب به این و آن شکایت می‌کنید؛ مرتّب دعوا و معارضه می‌کنید؛ بیائید با هم صلح کنیم. آیا این صلح شد؟! صلح این است که شما از خانه بیرون بروید؛ اگر با هم جنگی داشتیم، آن وقت بیایند صلح‌مان بدهند... اگر آن‌ها به حقّ خودشان قانع شوند- یعنی خانه را که فلسطین است، به صاحبان خانه واگذار نمایند و سراغ کار خودشان بروند؛ یا از دولت فلسطین اجازه بگیرند و بگویند به ما اجازه دهید تعدادی از ما، یا همه ما در این کشور بمانیم - کسی با آن‌ها جنگی نخواهد داشت. جنگ این است که آن‌ها غاصبانه و زورگویانه وارد خانه دیگران شده‌اند؛ آن‌ها را از خانه بیرون کرده‌اند و الان هم به آن‌ها ظلم می‌کنند. الان هم به همه کشورهای منطقه ظلم می‌کنند و تهدیدی برای همه هستند؛ بنابراین، این‌ها صلح را هم مقدّمه‌ای برای تجاوز بعدی می‌خواهند! اگر صلحی برقرار شود، مقدّمه‌ای است برای اینکه بعد بتوانند طور دیگری تجاوز و تعدّی نمایند» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۸/۰۶/۲۴). بنابراین در راستای حمایت از جریان مقاومت، به ارائه طرح همه‌پرسی در سرزمین‌های اشغالی پرداخته و می‌فرمایند: «تنها راه‌حلّ مسأله فلسطین، این است که مردم واقعی فلسطین چه آن‌هایی که در داخل فلسطین ماندند، چه آن‌هایی که در بیرون فلسطین هستند، خود نظام حاکم بر کشورشان را تعیین کنند» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۱/۰۳/۱۴).

۵. مبانی قرآنی اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در تکلیف دولت

بیان پیش‌گفته از ماهیت و ارکان جبهه مقاومت به‌خوبی روشن ساخت که اگرچه قاطبه این جریان منطقه‌ای با گرایش شیعی و از پیروان اهل بیت (ع) تشکیل شده است، اما اولاً؛ جریان غیرشیعی آن نیز از محبان اهل بیت (ع) بوده و در این خصوص گرایش‌های عاطفی و عقیدتی فراوانی به خاندان عصمت و طهارت (ع) دارند و ثانیاً؛ با وجود چنین ویژگی منحصربه‌فردی، تفاوت مذهب

جایگاه تعیین‌کننده‌ای در حمایت یا عدم حمایت از محور مقاومت ندارد، تا جایی که حتی می‌توان طرح چنین رویکردهایی را ضرورت‌بخش موضوع مشروعیت حمایت جمهوری اسلامی ایران از جریان مقاومت دانست. اکنون اگرچه با نفی اشتباه تصوری نفی گزاره‌های تصدیقی، ممنوعیت حمایت از محور مقاومت به‌دلیل نفی مقدمات ناصحیح آن ثابت شده است، با این وجود بدون ورود به مباحث اختلاف بین‌المذاهبی و با تکیه بر اشتراک منابع استنادی در فِرق اسلامی، مشروعیت این موضوع براساس اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای بررسی و تحلیل خواهد شد.

قرآن کریم اصلی‌ترین مستند مشروعیت حمایت از مظلوم و ظلم‌ستیزی است (عمید زنجانی، ۱۴۲۱ق: ۴۵۰/۳). به‌نظر می‌رسد دو راهبرد غلظت بر کفار و رأفت با دوستان که به عنوان راهبردهای آیت‌الله خامنه‌ای درخصوص مقاومت بیان شده است، با لحاظ توصیه ایشان بر شاخص پایبندی به اصل مقاومت که همان دفاع از مظلومان می‌باشد، ناظر به همین مبانی مشروعیت، حمایت از مظلوم و ظلم‌ستیزی باشد. قرآن کریم با اشاره به لزوم دوستی با دوستان و دشمنی با دشمنان راه حق، خطاب به مؤمنان و پیروان راه حق می‌فرماید: «**اَشِدّاءُ عَلَی الکُفّارِ رُحَماءُ بَینَهُم**» بدین‌بیان با ارائه راهبرد حفظ وحدت جامعه ایمانی و تأسی به سیره رسول خدا (ص) در رفتار محبت‌آمیز با سایر برادران و خواهران ایمانی، می‌خواهد که ایشان را همچون یک خانواده متحد نشان دهد، ازاین‌رو در پرتوی عملیاتی کردن این راهبرد، مؤمنان می‌توانند استحکام و استقامت خویش را در برابر دشمنان حفظ کنند (مغنیه، ۱۴۲۴ق: ۱۰۲/۷). بر این اساس معظّمٌ‌له، ضمن دعوت به حمایت از جریان مقاومت، سه راهبرد وحدت کلمه، رأفت با دوستان و شدت با دشمنان را برای پیشبرد جریان مقاومت و دست‌یابی به اهداف آن اعلام می‌دارند.

اگرچه وحدت کلمه و انسجام رفتاری می‌توانند دو راهبرد بسیار مهم درخصوص مقاومت باشند؛ اما آنچه لازمه میدانی این جریان و ضرورت عملیاتی آن در کنار این دو راهبرد اساسی است، بهره‌مندی جریان مقاومت از استعداد لازم برای دفاع عملی، نظامی و تبلیغاتی از جبهه مقاومت می‌باشد؛ بنابراین آیت‌الله خامنه‌ای با عنایت به چنین ضرورتی، ورود به دو بُعد نظامی و تبلیغاتی را اجتناب‌ناپذیر دانسته‌اند و به فعالان و کُنش‌گران جبهه مقاومت در این خصوص فرمودند: «نظریه مقاومت در مقابلِ دشمنِ قوی‌پنجه را تبلیغ کنید و ترویج نمائید. بعضی تصوّر نکنند که چون دشمن بمب دارد، موشک دارد، دستگاه‌های تبلیغاتی دارد و از این قبیل، ما عقب‌نشینی [کنیم]؛ نخیر، نظریه مقاومت، یک نظریه اصیل و درست است؛ هم در مقام نظر، هم در مقام عمل» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۷/۰۸/۱۲) و این فرمایش دقیقاً منطبق با دستور شارع مقدس در قرآن کریم به تقویت بنیه نظامی در همه ابعاد جنگ نرم و سخت می‌باشد؛ بنابراین آنجا که در قرآن کریم فرموده است: «**وَأَعِدُّوا لَهُمْ**

مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» (انفال، ۶۰). مقصود صرفاً بُعد نظامی نبوده است، بلکه تمامی وجوه استعدادی و تقویت بنیه دفاعی را دربر گرفته است. دایره این شمولیت تا بدانجاست که بنابر نظر برخی مفسران، حتی وحدت کلمه مسلمین و اتفاق‌نظر ایشان و انسجام اجتماعی مسلمانان را که موجب خوف دشمنان می‌شود، دربر می‌گیرد (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱۱۵/۹؛ استرآبادی، ۱۳۹۴ق: ۳۱۲-۳۱۳؛ فاضل مقداد، ۱۴۲۵ق: ۳۸۹/۱).

بنابراین، وحدت در جبهه مقاومت و پرهیز از ملاک قرار دادن اهداف قومی و نژادی در مقابله با دشمن، اولویت اصلی است؛ زیرا آن‌گونه که قرآن کریم بدان اشاره کرده و فرموده است: «**وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ**» (انفال، ۴۶). تفرقه سبب فروپاشی جامعه اسلامی به‌معنای کلیت کلمه آن خواهد شد. در ثانی وجود وحدت که در اندیشه معظم‌له از راهبردهای مقاومت نام‌برده شد، از همین آیه سوره انفال نشأت می‌گیرد و با توجه به اشارات همین آیه است که ایشان در سخنرانی خود در دیدار با مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی تقویت بیداری و مقاومت اسلامی را منشأ رهایی منطقه از سلطه غرب دانسته‌اند؛ زیرا وجود وحدت‌نظر و حمایت در آگاهی‌رسانی اسلامی در برابر ابعاد سلطه غرب و مقاومت در برابر نفوذ آن در دراز مدت سبب تغییر موضع کشورهای غرب آسیا نسبت به غرب می‌شود و می‌توان شاهد منطقه‌ای مستقل و به‌دور از تهاجم فرهنگی و نظامی غرب بود. در آیه ۱۲۸ سوره توبه که خداوند به بیان اوصاف پیامبر می‌پردازد و در پایان از وصف مهربان بودن نسبت به مؤمنان نام می‌برد که مبنای اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در بیان راهبردهای مقاومت است، بدین‌بیان که نسبت به مؤمنان، مهربان بودن ناظر به آحاد مؤمنان می‌باشد و این ویژگی پیامبر، الگویی برای تمام مسلمانان است؛ چراکه اُلفت و مهربانی بین آن‌ها، از عوامل تحکیم مقاومت نسبت به دشمن خارجی می‌باشد (مغنیه، ۱۴۲۴ق: ۱۲۴/۴-۱۲۵). به‌عبارت دیگر این مهربانی و اُلفت، منجربه این خواهد بود که درد و رنجی که به مردم تحت جنایت‌های رژیم صهیونیستی وارد شده، سایر مؤمنان و آزادی‌خواهان را متأثر کند و ایشان به حمایت برآیند تا در پرتوی چنین حمایتی محور مقاومت تقویت شود.

آیت‌الله خامنه‌ای با عنایت به مبانی قرآنی تمدن‌ساز خویش ،همه جریان‌ها و شخصیت‌های ملی و بین‌المللی را موظف به حمایت همه‌جانبه از جریان مقاومت اسلامی کرده‌اند. این دستور اجرایی و تکلیف ولایی که متوجه معتقدان به اندیشه مقاومت اسلامی است، برگرفته از مبانی قرآنی بسیاری است که در جای‌جای قرآن کریم بدان اشاره شده و همگان را به اطاعت از آن مکلف کرده است. برای مثال شارع مقدس در قرآن کریم پیامبر خویش را دستور داده و می‌فرماید: «**فَاسْتَقِمْ كَمَا**

أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ» (هود، ۱۱۲). مطابق این دستور و آنچه مفسران از این آیه برداشت نموده‌اند، همه به ایستادگی در مسیر انجام واجبات و ترک محرمات مکلف هستند (طبرسی ۱۳۷۲: ۳۰۴/۵؛ مقدس‌اردبیلی، بی‌تا: ۱۶۸-۱۶۷) و آنچه از مجموع آیات قرآن کریم و آیات پسینی این آیه به‌دست می‌آید، ازجمله واجبات الهی، ایستادگی در برابر ظالم و پایداری در برابر اوست و اینکه اعتمادی به ظالم نکنند (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۶۷/۱۱) و شاید به همین جهت است که برخی استقامت را شرط عدالت و معنای حقیقی آن دانسته‌اند (صدر، ۱۴۰۳ق: ۱۲۰). آیات ۴-۶ سوره محمد نیز گویای همین دستور می‌باشد (راوندی، ۱۴۰۵ق: ۳۴۶/۱-۳۴۷؛ علامه حلی ۱۴۱۳ق: ۴۲۲/۴-۴۲۳). قرآن کریم در این آیات، مؤمنان را به مبارزه سرسختانه با کفار دستور می‌دهد و می‌فرماید: «**فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِنْ لِيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ**» (محمد، ۴-۶).

یکی دیگر از موارد مهمی که آیت‌الله خامنه‌ای در بیان تکلیف‌ساز خویش برای جریان مقاومت و حمایت از این جریان بیان می‌دارند، اشاره به معادله هزینه ـ فرصت است. ایشان ایستادگی را دارای هزینه می‌دانند؛ اما سازش‌کاری را نیز دارای هزینه می‌دانند و هزینه سازش را بیش از هزینه مقاومت می‌پندارند؛ ازاین‌رو براساس دستور شرع و استدلال عقلی، به مقاومت تکلیف نموده و امت اسلامی را به مقاومت در برابر ظلم جهانی تکلیف می‌کنند. بررسی آیات قرآن کریم نشان می‌دهد که این موضع برگرفته از مبانی قرآنی در اندیشه ایشان است؛ چراکه شارع مقدس در قرآن کریم می‌فرمایند: «**يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ**» (ممتحنه، ۱) و آنگونه که مفسران در این خصوص بیان داشته‌اند؛ چنانچه مسلمانی به‌راستی دم از دوستی خدا می‌زند و آمادگی دارد به‌خاطر او از شهر و دیار خود هجرت کند، و طالب جهاد فِي سَبِيلِ اللَّهِ و جلب رضای اوست، این مطلب با دوستی دشمنان خدا سازگار نیست (مکارم‌شیرازی، ۱۳۷۱: ۱۲/۲۴). البته ایستادگی در مسیر مقاومت نیز نتیجه‌بخش خواهد بود و خداوند پاداش یاری‌کنندگان جهاد و مقاومت را خواهد داد، ازاین‌رو می‌فرماید: «**اِن تَنصُرُوا اللهَ يَنصُرکُم وَ يُثَبِّت اَقدامَکُم**» یا در آیه‌ی دیگر می‌فرماید: «**وَ لَيَنصُرَنَّ اللهُ مَن يَنصُرُه**». بنابراین مقاومت و حمایت از آن سبب شکست قطعی دشمن و پیروزی جبهه اسلام خواهد شد و خداوند هزینه‌هایی که در این راه شود چه از جهت مالی و چه از جهت سختی تحریم‌هایی که بر بدنه

اجتماعی جمهوری اسلامی وارد شده را خواهد داد و سکوت و سازش، سبب جری شدن و غلبه دشمن خواهد شد و این تزویر حقه دشمن است تا با فشار و هزینه‌سازی طرفین، محور مقاومت را وادار به سازش و سکوت کند و سپس پس از غلبه آن ها را از بین ببرد.

۶. مبانی روایی اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در تکلیف دولت

روایات معصومان (ع) سرشار از مضامین مربوط به ظلم‌ستیزی و همیاری مستضعفان است. یکی از روشن‌ترین مصادیق این بیان را می‌توان در توصیه امیر مومنان (ع) به فرزندشان ملاحظه کرد، آنجاکه فرموده‌اند: «**کُونَا لِلظَّالِمِ خَصْماً وَ لِلْمَظْلُومِ عَوْناً**» (سیدرضی، ۱۴۱۴: ۴۲۱) بازنگاهی به سیره نبوی (ص) و ائمه هدایت(ع) نیز سرشار از مصادیقی از تبلور حمایت از مظلومان و مستضعفان است. در این زمینه، رجوع به منابع روایی و تفسیری ذیل آیه «**اَشِدّاءُ عَلَی الکُفّارِ رُحَماءُ بَینَهُم**» (فتح:۲۹) مراد از «اَشِدّاءُ» را قوام در دین و قدرت‌نمایی در برابر دشمنان ذکر کرده‌اند، به‌طوری‌که هرگز پیوند و میلی بین مجاهدان اسلام و ظالمان وجود نداشته باشد (طبرانی، ۲۰۰۸: ۶۶/۶). صاحب الکاشف نیز اصحاب مقاومت را افرادی اخلاص‌مند، مدافع حق و مبارز همیشگی در برابر باطل بیان کرده است (مغنیه، ۱۴۲۴ق: ۱۰۲/۷).

برخورداری از چنین وصفی در نگاه امام صادق (ع)، شرط معیت با ایشان در بهشت دانسته شده است (صدوق، ۱۳۷۶: ۲۱۰). آنچه جنبه‌های حمایتی از مظلوم را در این میان حائز اهمیت می‌کند، بیان لوازم مقابله با ظلم است. آیت‌الله خامنه‌ای در بیانی شمول این لوازم را عام دانسته‌اند، ازاین‌رو فرموده‌اند: «ما هر مقداری که بتوانیم از مظلوم حمایت می‌کنیم و هر مقداری که توانایی‌های ما و وسع ما باشد، وظیفه ماست» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۴/۰۲/۲۶). عموم آیه لزوم تقویت نظامی مسلمانان (انفال، ۶۰) نیز مؤید همین موضع ایشان است (قطب، ۱۴۲۵ق: ۱۵۴۳/۳؛ طبرسی، ۱۴۱۲ق: ۲۹/۲). با این وجود در روایات به برخی مصادیق مقصود آیه تصریح شده است. برای نمونه امام صادق (ع) یکی از ابزارهای قدرت را سلاح بیان کرده‌اند (عیاشی، ۱۳۸۰ق: ۶۶/۲). سدی در روایتی از دیگر مؤلفه‌های قوه را اتفاق کلمه و ایمان به خدا (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ۱۵۳/۱۹) در میدان نبرد آورده است. آنچه از مضامین روایات ذیل آیه شریفه نیز برمی‌آید؛ لزوم آمادگی فراوان، تجهیز قوا و جنگ افزارهای گوناگون (حکیمی، ۱۳۸۰: ۹۶/۵)، یک‌دلی و صمیمیت، غنای علمی و معرفتی و بهره‌وری از ابزارهای جدید امروز جهت مقابله و دفاع در برابر دشمن است (صدوق، ۱۳۷۷ق: ۹۸/۲).

آنچه موجب کاهش قدرت و استطاعت می‌شود، نزاع و کشمکش‌های بین مسلمانان در هنگامه نبرد حق و باطل است (انفال، ۴۶). بنابراین وحدت کلمه را می‌توان یکی دیگر از مصادیق قوت و استطاعت دانست. آیت‌الله خامنه‌ای با لحاظ مبنای مذکور، ازجمله راه‌های حمایت از محور

مقاومت را، حفظ وحدت کلمه در فضای داخلی کشور و درون جبهه مقاومت دانسته و می‌فرمایند: «در نبرد اخیر غزه شاهد بودیم که تلاش دشمن بر ایجاد اختلاف و دو دستگی میان گروه‌های مقاومت و القای این فضا بود که به لطف خدا به نتیجه نرسید، بنابراین باید هرچه بیش‌تر بر موضوع وحدت و هماهنگی تمرکز شود و این مسیر صحیح با قدرت ادامه یابد» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۲/۰۳/۳۱). دستور به وحدت و پرهیز از تشتت، مبنایی روایی و قرآنی دارد.

پیامبر اکرم (ص) در اهمیت حفظ یک‌دلی و اتفاق کلمه بین مسلمانان آنان را برادر و هم خون یکدیگر خواندند و ید واحده در مقابل دشمنان را از خصوصیات آنان بیان کردند که روایت شریف «**الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ وَ هُمْ يَدٌ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ**» (کلینی، ۱۴۰۷ق: ۴۰۴/۱) گویای آن است. امام علی (ع) در روز صفین خطاب به مجاهدان طریق حق، ثبات قدم در برابر دشمن را از اصول مهم پایداری و عدم پراکندگی بیان داشته‌اند (مفید، ۱۴۱۳ق: ۲۶۵/۱) که ثمره آن نزول نصرت الهی بر جبهه حق می‌باشد. عنصر صبر در برابر مکاید دشمن و لزوم اتخاذ تصمیم صحیح نیز، از دیگر مؤلفه‌های وحدت است که بنا بر قول امام صادق (ع)، موجب ثبات قدم خواهد شد (جعفر بن محمد، ۱۴۰۰ق: ۵۵۵). درنتیجه، رعایت هم‌زبانی و وحدت در برابر ظالمان، استحکام قلبی و روحی در میان مسلمانان و اتحاد صفوف جان‌مایه بیانات نبوی در این بخش است (صفار، ۱۴۰۴: ۴۲۰/۱). به‌همین دلیل در روایات فراوانی ضمن اشاره به لزوم وحدت در میدان نبرد با غاصبان و ظالمان، فقدان آن را موجب هلاکت امت‌ها و تشتت قلوب بیان شده است (ابی‌مخنف، ۱۴۱۷ق: ۱۲۲؛ قمی، ۱۴۰۴ق: ۲۲۱/۱؛ ابن‌طاووس، ۱۴۰۰ق: ۱۳/۱).

تداوم بر ایستادگی و مقاومت، مصداق دیگری است که آیت‌الله خامنه‌ای در حمایت از جریان مقاومت ضروری دانسته‌اند. ایشان ضمن تبیین مفهوم ایستادگی، آن را برگرفته از معارف دینی و تنها راه علاج دانسته‌اند. ازاین‌رو با تصریح به این مطلب فرموده‌اند: «اگر در راه ایستادگی و مقاومت، در مقابل دشمنانِ دین و بشریّت بایستند، قطعاً خدای متعال آن‌ها را حمایت خواهد کرد؛ «**وَ لَيَنصُرَنَّ اللهُ مَن يَنصُرُه**». همچنان که ما در این چهل سال به توفیق الهی پیروز شدیم، در آینده، در گام دوّم، در گام‌های بعد به توفیق الهی بر همه موانع غلبه خواهیم کرد و بر دشمنان پیروز خواهیم شد» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۸/۰۷/۲۱). امام صادق (ع) در تأیید این مطلب با اشاره به روش علی (ع) در جنگ‌ها، مبارزه با اهل باطل را از صبح تا شب بیان کرده‌اند (کلینی، ۱۴۰۷ق: ۱۰/۵) که نشان‌دهنده اهمیت نبرد جبهه حق در برابر باطل و پیوستگی آن دارد. آیه مبارکه نیز بر همین اصل استوار است و با تأکید بر مبارزه مسلمین و درهم شکستن صفوف دشمنان، ادامه کارزار را تا جایی می‌داند که مسلمین پیروز میدان شده و از ظالمان افرادی را به اسیری بگیرند. دامنه نبرد به حدی

گسترده است که خداوند سبحان برای آزادی اسیران شروطی قید می‌کند که در راستای فزونی ابهت و پیروزی مسلمین، غلبه آنان بر کفار و ذلت ظالمان است (طبرسی، ۱۳۷۲: ۱۴۶/۹).

امام علی (ع) در کلامی پیرامون آموزش اصول حرب به مبارزان سبیل الهی در جنگ صفین، دامنه نبرد واقعی با دشمن را خیمه زدن جبهه حق در میان آنان بیان فرموده‌اند (سیدرضی، ۱۴۱۴ق: ۹۷) که به‌معنای ایستادگی تمام‌قد و نفوذ در لشکر متراکم دشمن است. از نکات مهم این کلام نورانی، به‌کارگیری عنصر خشم در برابر دشمن است که عبارت «**مَنْ أَحَدَّ سِنَانَ الْغَضَبِ لِلَّهِ قَوِيَ عَلَى أَشَدِّ الْبَاطِلِ**» گویای آن است که غضب به‌مثابه سرنیزه‌ای است که جبهه حق را در رویارویی و مبارزه با سردمداران باطل یاری خواهد کرد (آمدی، ۱۴۱۰: ۶۳۵). درنتیجه؛ هیچ‌گونه اُلفتی از سوی مسلمین در برابر ظالمان وجود ندارد، آن‌طور که خداوند سبحان مسلمانان را از هرگونه مودت و اظهار دوستی آشکار و پنهان با دشمنان بر حذر می‌دارد که آیه ابتدایی سوره ممتحنه، گفتار واضحی در تأیید آن است.

بر این اساس یکی دیگر از اصول حمایت از جبهه مقاومت، نفی دوستی با معاندان این جبهه است، آن‌گونه که آیت‌الله خامنه‌ای استناد به مبانی اجتهادی این اصل معتقدند: «قرآن روی دشمن و دشمنی کردن تکیه می‌کند. در سوره ممتحنه می‌فرماید: «**یاأَیُّهَا الَّذینَ ءامَنوا لا تَتَّخِذوا عَدُوّی وَ عَدُوَّکُم اَولِیاءَ تُلقونَ اِلَیهِم بِالمَوَدَّة**» با کسانی که دشمن من و دشمن شما هستند ـ هم دشمن خدایند، هم دشمن جامعه اسلامی‌اندـ دوستی نکنید، آن‌ها را همراه خودتان و هم‌پیمان خودتان نگیرید» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۹/۱۲/۲۱). در شرح روایی آیه مذکور، امام رضا (ع) در بیانی پیرامون اظهار دوستی مسلمین با دشمنان، آن را فتنه‌ای سخت‌تر از فتنه دجال دانسته و ثمره آن را اختلاط حق و باطل و درنهایت مشتبه شدن حق و رویش نفاق بیان کرده‌اند (صدوق، ۱۳۶۲: ۸) که با اصل مقاومت و ایستادگی پایدار در مقابل ظالمان در تضاد است. برخی گمان می‌کنند با زبان نصیحت، دشمن خونی را می‌توان به راه صحیح هدایت کرد؛ درحالی‌که منطق روایی اهل بیت (ع) آن را مردود می‌داند. ابن‌عباس در روایتی مراد از «**لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ**» را عدم هدایت دشمنان از طریق نصیحت و نگارش نامه‌های مختلف به آنان آورده (ابن شهرآشوب، ۱۳۷۹: ۱۴۴/۲) و در دلایل عدم اظهار محبت مواردی همچون؛ مخالفت و رویگردانی از حق و بیرون راندن مسلمین و شخص پیامبر (ص) از منازل‌شان ذکر کرده‌اند (مغنیه، ۱۴۲۴ق: ۲۹۹/۷). آنچه در انتهای این مبحث باید بدان اشاره کرد، مصداق‌یابی برای گفتار مذکور است که با قدرت باید رژیم غاصب صهیونیستی را بهترین مصداق آن دانست که تمام رذائل و خباثت‌ها را در خود جای داده است. اینک بر تمام مسلمین فرض است با تشکیل کمربند استقلال و تجهیز قوای

مقاومت در مقابل این دشمن خون‌خوار و هم‌پیمان پلیدش که آمریکای خبیث است بشتابند و خداوند منان و معصومین در این مسأله حجت بر ما تمام کرده‌اند.

نتیجه‌گیری

اکنون با عنایت به تحلیل مبانی اجتهادی اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای و با لحاظ اصل یکصد و پنجاه و دوم قانون اساسی و دست‌یافت‌های جریان‌شناسی محور مقاومت، می‌توان پذیرفت که اولاً مبنای تصوری هلال شیعی یا حمایت پیروان اهل بیت از غیر شیعیان و هدر دادن خون شیعیان، فاقد اعتبار است، ازاین‌رو گزاره‌های تصدیقی متکی بر آن نیز فاقد اعتبار هستند. ثانیاً بر فرض قبول چنین مبنایی، با توجه به مبانی اندیشه‌ای ایشان، اقدامات جمهوری اسلامی ایران در حمایت از محور مقاومت، منطبق بر مبانی قرآنی و روایی می‌باشد و سخنان تفرقه‌انگیزانه‌ای که همراهی جمهوری اسلامی با جریان مقاومت را همراهی با جریان مخالفان اهل بیت (ع) می‌داند و ازاین‌رو شیعیان را از همراهی با این گفتمان برحذر می‌دارد، فاقد مبنای دینی و شرعی است و بلکه برخلاف برخی دستورات مصرح شرع مقدس می‌باشد. ثالثاً با توجه به مبانی قرآنی- روایی اندیشه معظم‌له؛ دعوت ایشان به حمایت از جریان و جبهه مقاومت، دعوتی قرآنی و منطبق بر اوامر شریعت محمدی (ص) است و ازاین‌رو سیره‌ای معتبر نزد متشرعه می‌باشد. ضمن اینکه مطابق با تصریح ایشان، مذهب در دفاع از مظلوم، فاقد اولویت و بلکه اعتبار است و آنچه در اندیشه اسلامی اصل به‌حساب می‌آید، حمایت از مظلوم در برابر ظالم می‌باشد. بنابراین اگر ظالم شیعه باشد یا دوست حمایت از وی به‌دلیل قرابت مذهبی فاقد مبنای دینی است، همان‌طور که اگر مظلوم غیرشیعی باشد، عدم حمایت از وی نیز، فاقد اعتبار و مبنای شرعی می‌باشد. رابعاً حمایت از اندیشه مقاومت اگرچه قابل‌انطباق با جزء اول اصل ۱۵۲ قانون اساسی است، اما در تعارض با جزء اخیر اصل مذکور (ایجاد روابط صلح‌آمیز با دول غیرمتخاصم) نیز نمی‌باشد، بلکه کیفیت جمع میان این دو امر با محوریت مصلحتی است که تشخیص آن برعهده امام جامعه می‌باشد و ایشان برای تحقق آن، به تأسیس شورای راهبردی وزارت خارجه اقدام کرده‌اند.

پی‌نوشت‌ها

۱. رجوع به منابع فقهی و آراء فقیهان معاصر، بیانگر صحت ادعای مذکور است. مبانی روایی (صدوق، ۱٤۱۳ق: ۳۳٤/٤) و قرآنی (نساء، ۱٤۱)، قاعده نفی سبیل و عمومیت جریان آن در تمامی ابواب فقهی (ابن فهد حلی، ۱٤۰۷ق: ۲۲۹/۳؛ شهیدثانی ۱٤۱۳ق: ۳۸٦/۱۰ و ۲۰/۱۳؛ طباطبایی (صاحب ریاض)، ۱٤۱۸ق: ۱۱٤/۸) دلیلی روشن بر صحت این ادعا است.

منابع

کتاب

۱. قرآن کریم
۲. ابن طاووس، علی بن موسی (١٤٠٠ق). الطرائف في معرفة مذاهب الطوائف. قم: خیام.
۳. ابن فهد حلی، جمال الدین احمد بن محمد (١٤٠٧ق). المهذب البارع فی شرح المختصر النافع. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
٤. ابن‌ابی‌حاتم، عبدالرحمن بن محمد (١٤١٩ق). تفسیر القرآن العظیم. ریاض:مکتبة نزارمصطفی الباز.
٥. ابو مخنف کوفی، لوط بن یحیی (١٤١٧ق). وقعة الطف. قم: جامعه مدرسین.
٦. استرآبادی، محمدبن علی بن ابراهیم (١٣٩٤ق). آیات الاحکام فی تفسیر کلام الملک العلام. تهران: کتابفروشی معراجی.
۷. بحرانی، محمد سند (١٤٢٦ق). اسس النظام السیاسی عند الامامیه. قم: مکتبة فدک.
۸. تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد (١٤١٠ق). غرر الحکم و درر الکلم. قم: دارالکتاب الاسلامی.
۹. جعفر بن محمد (١٤٠٠ق). مصباح الشریعه. بیروت: اعلمی.
۱۰. حکیمی، محمدرضا (۱۳۸۰). الحیاه. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۱۱. راوندی، قطب الدین سعید بن عبدالله (١٤٠٥ق). فقه القرآن. قم: انتشارات کتابخانه مرعشی.
۱۲. سیدرضی، محمد بن حسن (١٤١٤ق). نهج البلاغه، قم: هجرت.
۱۳. شهید ثانی، زین الدین بن علی. (١٤١٣ق). مسالک الافهام الی تنقیح شرائع الاسلام. قم: موسسة المعارف اسلامیة.
١٤. شیرازی، سید محمد (١٤٢٦ق). الفقه السلم و السلام. بیروت:دارالعلوم للتحقیق و الطباعة و النشر و التوزیع.
۱۵. صدر، سیدمحمدباقر (١٤٠٣ق). الفتوی الواضحة وفقا لمذهب اهل البیت علیهم السلام. بیروت:دارالتعارف للمطبوعات.
١٦. صدوق، محمد بن علی (١٤١٣ق). من لایحضره الفقیه. دوم. قم: انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۷. صدوق، محمد بن علی (١٣٦٢). صفات الشیعه. تهران: اعلمی.
۱۸. صدوق، محمد بن علی (١٣٧٦). الأمالي. تهران: کتابچی.
۱۹. صدوق، محمد بن علی (۱۳۷۷). الخصال،کمره ای. تهران: کتابچی.
۲۰. صفار، محمد بن حسن (١٤٠٤ق). بصائر الدرجات في فضائل آل محمّد صلّی الله علیهم. قم: مکتبة آیة الله المرعشي النجفي.
۲۱. طباطبایی (صاحب ریاض المسائل)، سید علی بن محمد (۱۴۱۸ق). ریاض المسائل فی بیان الاحکام بالدلائل . قم: موسسة آل البیت علیهم السلام.
۲۲. طباطبایی، محمدحسین (١٣٧٤). ترجمه تفسسیر المیزان. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۲۳. طبرانی، سلیمان بن احمد (۲۰۰۸م) التفسیر الکبیر: تفسیر القرآن العظیم، اردن: دار الکتاب الثقافي
٢٤. طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲). مجمع البیان فی تفسیر القرآن. تهران: ناصرخسرو.
۲۵. طبرسی، فضل بن حسن (١٤١٢ق). تفسیر جوامع الجامع. قم: حوزه علمیه قم.
٢٦. طوسی ، محمد بن حسن (۱۳۸۷ق). المبسوط فی فقه الامامیه. تهران: مکتبة المرتضویة.
۲۷. علامه حلی، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی (١٤١٣ق). مختلف الشیعة فی احکام الشریعة. قم: جامعه مدرسین حوزهٔ علمیه قم.
۲۸. عیاشی، محمد بن مسعود (۱۳۸۰ق). تفسیر العیّاشي. تهران: المطبعة العلمیة.

۲۹. فاضل مقداد حلی، بن عبدالله (١٤٢٥ق). کنزالعرفان فی فقه القرآن. قم: انتشارات مرتضوی.
۳۰. فرامکین، دیوید (۱۴۰۲). صلحی که همه صلح‌ها را بر باد داد. حسن افشار، تهران: نشر ماهی.
۳۱. قطب، سید (١٤٢٥ق). فی ظلال القرآن. بیروت: دار الشروق.
۳۲. قمی، علی بن ابراهیم (١٤٠٤ق). تفسیر القمي. قم: دارالکتاب.
۳۳. کلینی، محمد بن یعقوب (١٤٠٧ق). الکافی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۳۴. کیالی، عبدالوهاب (۱۳۶۶). تاریخ نوین فلسطین. محمد جواهرکلام. تهران: امیرکبیر.
۳۵. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی (١٤٠٣ق). بحار الأنوار. بیروت: دار إحیاء التراث العربي.
۳٦. مغنیه، محمدجواد (١٤٢٤ق). التفسیر الکاشف. قم: دارالکتب الاسلامی.
۳۷. مفید، محمد بن محمد (١٤١٣ق). الإرشادفي معرفة حجج الله علی العباد. قم:کنگره شیخ مفید.
۳۸. مقدس اردبیلی، احمد بن محمد (بی‌تا). زبدة البیان فی احکام القرآن. تهران: المکتبة الجعفریة لاحیاء الآثار الجعفریة.
۳۹. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۱). تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب الاسلامیة.
۴۰. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۶). پیام امام امیرالمؤمنین (علیه‌السلام). تهران: دارالکتب الاسلامیه.
٤۱. منتظری، حسینعلی (١٤٠٩ق). دراسات فی ولایة الفقیه و فقه الدولة الاسلامیة. قم: نشر تفکر.
٤۲. منتظری، حسینعلی (١٤١٧ق). نظام الحکم فی الاسلام. قم: نشر سرایی.
٤۳. نوری، حسین بن محمد تقی (١٤٠٨ق). مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل. قم: مؤسسة آل البیت علیهم السلام.

مقالات

۱. ابریشمی راد، محمدامین (۱۴۰۱). "الزامات سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر قانون اساسی و موازین بین الملل." فصلنامه دانش حقوق عمومی ۳۷: ۵۹-۸۲.
۲. تلاشان، حسن (۱۳۹۱). انقلاب اسلامی ایران و تأثیر آن بر تحوّلات ژئوپلیتیک شیعه در یمن، فصلنامه شیعه شناسی، شماره ۴۰، ۷-۳۰.
۳. ثقفی عامری، ناصر (۱۳۸۵). عراق جدید: تغییرات ژئوپلیتیک، فصلنامه راهبرد بهار، شماره ۳۹، ۱۱۵-۱۳۱.
٤. جاوید، محمدجواد؛ محمدی، عقیل (۱۳۹۵). ارزیابی قابلیت اجرایی اصل ١٥٤ قانون اساسی (ج.ا.ا) در حقوق بین الملل معاصر، مطالعات حقوق عمومی ، شماره ۱، ۷۱-۹۰.
۵. حسینی، روح‌الله؛ عمویی، رضا (۱۳۹۳). حزب الله و محورهای مقاومت: حماس، ایران و سوریه، فصلنامه مطالعات منطقه ای، شماره ۴، ۹۱-۱۰۸.
۶. درخشه، جلال؛ بیگی، علیرضا (۱۳۹۳). کارآمدی حزب‌الله لبنان در دستیابی به مقبولیت اجتماعی و مشروعیت سیاسی، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلامی، شماره ۴، ۳۳-۵۹.
۷. ذولفقاری، مهدی؛ دشتی، فرزانه (۱۳۹۷). مولفه ها و ظرفیت‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در دیپلماسی فرهنگی، مطالعات قدرت نرم ، شماره ۱۹، ۱۲۷-١٥٤.
۸. سادات، سید احمد (۱۳۹۴). روابط جمهوری اسلامی ایران با جنبش‌های مقاومت فلسطین با تاکید بر جنبش جهاد اسلامی، مجله مطالعات سیاسی جهان اسلام، شماره ۱۶، ۷۷ - ۱۰۶ .
۹. طاهری کل‌کشوندی، مسلم؛ تقی‌زاده داوری، محمود (۱۳۹۴). رویکرد جریان‌های شیعی عراق به تحولات نوین کشور، فصلنامه شیعه‌شناسی، شماره ۴۸، ۱۲۷-۱۴۸.
۱۰. عباسی، مجید. گلچین، سعید (۱۳۹۴). انقلاب اسلامی ایران و ژئوپلیتیک تشیع در یمن: از هویت یابی تا بیداری، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، شماره ۶۹، ص: ۶۹-۱۰۲.

۱۱. عسکری کرمانی، محمد؛ معین‌آبادی بیدگلی، حسین (۱۴۰۰). بررسی مجموعه امنیتی خاورمیانه و شناخت ائتلاف ها و تهدیدها با تأکید بر نقش ائتلاف محور مقاومت در مناسبات آن مجموعه، فصلنامه مطالعات بیداری اسلامی، شماره ۲۰، ۱۲۷-۱۴۷.

۱۲. عیوضی، سید محمد رحیم؛ نوازنی، علی (۱۴۰۰). محور مقاومت به‌مثابه هویت منطقه‌ای، فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، شماره ۳، ص: ۵-۳۲.

۱۳. کریمی، ابوالفضل (۱۳۹۶). نقش ج. ا. ایران در هویت بخشی به مجموعه امنیتی محور مقاومت، ماهنامه پژوهش ملل، شماره ۲۰، ۱-۱۴.

۱۴. محمدی سیرت، حسین؛ ترابی اقدم، محمود (۱۳۹۶). الگوی نمایش نقش امنیت‌آفرین شهیدان محور مقاومت در رسانه ملی، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، شماره ۱، ۶۲-۸۲ .

۱۵. محمدیان، علی؛ رضایی، علیرضا (۱۳۹۵). تحول مفهوم دیپلماسی در روابط بین الملل، پژوهش نامه ایرانی سیاست بین الملل، شماره ۱، ۱۰۵-۱۲۷.

۱۶. مرادی، جهانبخش (۱۳۹۸). بررسی علل حضور مستشاری جمهوری اسلامی ایران در سوریه، فصلنامه مطالعات بین المللی، شماره ۳، ۱-۲۱.

۱۷. مطلبی، مسعود؛ کاظمی، اردشیر و امجدی، حوریه؛ (۱۳۹۷). گفتمان مقاومت در سپهر فکری و اندیشه‌ای مقام معظم رهبری، مطالعات منافع ملی شماره ۱۱، ۱۱۸-۱۳۸.

پایان‌نامه

۱. توانچه، مجتبی (۱۳۹۹). نقش محور مقاومت در سیاست‌های امنیتی جمهوری اسلامی ایران در غرب آسیا ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۹. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد. دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.

۲. خسروی، محمد (۱۴۰۰). ظرفیت ها و موانع محور مقاومت اسلامی در شکل دهی به نظم نوین منطقه غرب آسیا. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.

خبرگزاری‌ها و وب‌سایت

۱. https://farsi.khamenei.ir

۲. جبرئیلی، محمدصفر (۱۴۰۳). مصاحبه توسط روابط عمومی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی. بررسی مبانی قرآنی مقاومت و نقش آن در تقویت وحدت اسلامی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی, (۰۸۳۰). دستیابی در: ۱۴۰۳,۱۸۱۲ . https://iict.ac.ir/۰۹/۱۴۰۳/g-moghavemat۹-۴.

۳. محمدی، عبدالسلام (۱۴۰۳). مصاحبه توسط روابط عمومی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی. بررسی جایگاه وحدت و مقاومت در تقویت همبستگی اسلامی (۰۸۳۰). دستیابی در ۱۲ ۱۸, ۱۴۰۳ . https://iict.ac.ir/۰۹/۱۴۰۳/g-moghavemat۹-۲.

۴. مرتضوی، سید محمدرضا (۱۴۰۲). "محور مقاومت و توفیقاتش، الگوی وحدت اسلامی در ابعاد بزرگتر." روزنامه اعتماد ۵۶۵۷. دستیابی در ۱۲ ۱۸, ۱۴۰۳. https://www.etemadnewspaper.ir/fa/Main/Detail/.۲۱۰۸۶۰

منابع خارجی

1. polack, Kenneth m (2020). The Evolution of the Revolution: The changing nature of irans axis of resistance, American enterrise insttute.
2. The White House (2022). Biden-Harris Administrations National Security Strategy. Biden-Harris, Washington: The White House.